

Over dit boek

Dit is een digitale kopie van een boek dat al generaties lang op bibliotheekplanken heeft gestaan, maar nu zorgvuldig is gescand door Google. Dat doen we omdat we alle boeken ter wereld online beschikbaar willen maken.

Dit boek is zo oud dat het auteursrecht erop is verlopen, zodat het boek nu deel uitmaakt van het publieke domein. Een boek dat tot het publieke domein behoort, is een boek dat nooit onder het auteursrecht is gevallen, of waarvan de wettelijke auteursrechttermijn is verlopen. Het kan per land verschillen of een boek tot het publieke domein behoort. Boeken in het publieke domein zijn een stem uit het verleden. Ze vormen een bron van geschiedenis, cultuur en kennis die anders moeilijk te verkrijgen zou zijn.

Aantekeningen, opmerkingen en andere kanttekeningen die in het origineel stonden, worden weergegeven in dit bestand, als herinnering aan de lange reis die het boek heeft gemaakt van uitgever naar bibliotheek, en uiteindelijk naar u.

Richtlijnen voor gebruik

Google werkt samen met bibliotheken om materiaal uit het publieke domein te digitaliseren, zodat het voor iedereen beschikbaar wordt. Boeken uit het publieke domein behoren toe aan het publiek; wij bewaren ze alleen. Dit is echter een kostbaar proces. Om deze dienst te kunnen blijven leveren, hebben we maatregelen genomen om misbruik door commerciële partijen te voorkomen, zoals het plaatsen van technische beperkingen op automatisch zoeken.

Verder vragen we u het volgende:

- + *Gebruik de bestanden alleen voor niet-commerciële doeleinden* We hebben Zoeken naar boeken met Google ontworpen voor gebruik door individuen. We vragen u deze bestanden alleen te gebruiken voor persoonlijke en niet-commerciële doeleinden.
- + *Voer geen geautomatiseerde zoekopdrachten uit* Stuur geen geautomatiseerde zoekopdrachten naar het systeem van Google. Als u onderzoek doet naar computervertalingen, optische tekenherkenning of andere wetenschapsgebieden waarbij u toegang nodig heeft tot grote hoeveelheden tekst, kunt u contact met ons opnemen. We raden u aan hiervoor materiaal uit het publieke domein te gebruiken, en kunnen u misschien hiermee van dienst zijn.
- + *Laat de eigendomsverklaring staan* Het “watermerk” van Google dat u onder aan elk bestand ziet, dient om mensen informatie over het project te geven, en ze te helpen extra materiaal te vinden met Zoeken naar boeken met Google. Verwijder dit watermerk niet.
- + *Houd u aan de wet* Wat u ook doet, houd er rekening mee dat u er zelf verantwoordelijk voor bent dat alles wat u doet legaal is. U kunt er niet van uitgaan dat wanneer een werk beschikbaar lijkt te zijn voor het publieke domein in de Verenigde Staten, het ook publiek domein is voor gebruikers in andere landen. Of er nog auteursrecht op een boek rust, verschilt per land. We kunnen u niet vertellen wat u in uw geval met een bepaald boek mag doen. Neem niet zomaar aan dat u een boek overal ter wereld op allerlei manieren kunt gebruiken, wanneer het eenmaal in Zoeken naar boeken met Google staat. De wettelijke aansprakelijkheid voor auteursrechten is behoorlijk streng.

Informatie over Zoeken naar boeken met Google

Het doel van Google is om alle informatie wereldwijd toegankelijk en bruikbaar te maken. Zoeken naar boeken met Google helpt lezers boeken uit allerlei landen te ontdekken, en helpt auteurs en uitgevers om een nieuw leespubliek te bereiken. U kunt de volledige tekst van dit boek doorzoeken op het web via <http://books.google.com>

1090

NEDERLANDSCHE
SPRAAKKUNST

BOEK.

F. G. MELLINK Pz.,
Hoofdonderwijzer te Amsterdām.

Derde verbeterde druk.

F

17

TE AMSTERDAM BIJ
G. L. FUNKER.
1870.

44950.

WV 2090

NEDERLANDSCHE

F17

SPRAAKKUNST

DOOR

F. G. MELLINK Pz.,
Hoofdonderwijzer te Amsterdam.

Derde vermeerderde druk.

TE AMSTERDAM BIJ
G. L. FUNK E.
1870.

Sneljersdruk van Roeloffzen & Hübler, Amsterdam.

Binne
uitverko
baar ge
door gea
is gewer
daar dit
scholen,
gegeven.
en ander
Wat
mij ten
kunst te
de beste
zoo af te
geschiedt,
volstrekt
en de voo
de beteke
vlochten,
1) De w
Dale, 't Tij

VOORBERICHT.

Binnen het jaar was de eerste druk dezer Spraakkunst uitverkocht, en had ik de aangename gelegenheid een dankbaar gebruik te kunnen maken van de opmerkingen mij door geachte ambtgenooten medegedeeld. Een eerst gevolg is geweest, dat de inhoud zeer is vermeerderd geworden, daar dit werkje op hun aanraden nu is bestemd voor scholen, waar meer uitgebreid lager onderwijs wordt gegeven. Daarom zijn de vreemde namen der taaldeelen en andere kunsttermen niet angstvallig geweerd.

Wat verder de inrichting betreft zij opgemerkt, dat ik mij ten doel stelde in een kort bestek eene volledige Spraakkunst te leveren. Ik heb mij om die reden gewend tot de beste werken op dit gebied¹⁾, zonder evenwel nog alles zoo af te deelen als in deze wetenschappelijke leerboeken geschiedt, 't geen ik met het oog op 't doel van dit werkje volstrekt onraadzaam achtte. Vandaar dat de spelregels en de voornaamste aantekeningen omtrent het gebruik en de beteekenis van sommige woorden steeds daar zijn ingevlochten, waar zij, naar 't mij voorkwam, 't meest pasten.

¹⁾ De werken van Dr. Brill, Kern, Te Winkel, Cosijn en Van Dale, 't Tijdschrift de Taalgids.

Zij zijn dus te beschouwen als zoovele toepassingen van 't geleerde, als zoovele vingerwijzingen voor den onderwijzer bij 't behandelen der les, waarom zij dan ook met kleinere letter gedrukt zijn, ook ter onderscheiding van 't geen uit het hoofd *kan* geleerd worden. Want steeds ben ik gewoon — dit zij ter slotte gezegd — eene zeer uitvoerige bespreking, door een groot aantal voorbeelden opgehelderd, te laten voorafgaan, en dan als resultaat van 't behandelde 't lesje te doen volgen.

Dat dit boekje moge strekken tot bereiking van 't groote doel, dat het taalonderwijs zich voorstelt: bevordering van juist spreken en schrijven, van zuivere mondelinge en schriftelijke uitdrukking der gedachte, is de wensch van den

16 December 1867.

SCHRIJVER.

VOOR DEN DERDEN DRUK.

Aangenaam was het mij dezen derden druk te mogen bezorgen. Van de mij medegedeelde aanmerkingen heb ik veelal gebruik gemaakt, 't geen vooral te merken zal zijn bij de punten, spelling en syntaxis betreffende.

Dat ook deze uitgave vele vrienden vinden moge, wenscht

12 Januari 1870.

DE SCHRIJVER.

I. SPRAAKKUNST.

1. De mensch bezit het vermogen om zijne gedachten aan anderen mede te deelen. Dit vermogen heet **spraakvermogen**.

Het middel om te denken en het gedachte mede te deelen heet **taal**.

Men spreekt van *levende* en *doede*, van *rijke* en *arme*, van *beschaafde* en *onbeschaafde* talen.

2. De **Nederlandsche** taal is de taal, welke thans in het koninkrijk der Nederlanden en in het noordwesten van België wordt geschreven en gesproken.

Het *Nederlandsch* is eene afstammeling van het *Duitsch*. Het bestaat als schrijftaal sedert de 12e eeuw. Het Nederlandsch van de 12e tot de 15e eeuw in Holland, Brabant en Vlaanderen gesproken, draagt den naam van *Middelnederlandsch*, dat van 't eind der 15e eeuw tot heden heet kortweg *Nederlandsch*.

3. De wetten en regels, waarnaar eene taal geschreven en gesproken wordt, heeten **taalregels**.

Eene verzameling van deze taalregels heet **spraakkunst**.

De **Nederlandsche spraakkunst** is dus die verzameling van regels, welke men moet volgen om het Nederlandsch juist te spreken en zuiver te schrijven.

4. De taal bestaat uit *woorden*.

Een **woord** is een spraakgeluid of eene vereeniging van spraakgeluiden, waarbij men iets denkt; b. v. kind, grootheid, boerenwoning.

5. De ondeelbare bestanddeelen der woorden noemt men **letters**.

'T woord *letter* beduidt zoowel *letterteeken* als *letterklank*.

6. **Letterteekens** zijn *enkelvoudig* of *samengesteld*.

7. De **enkelvoudige** letterteekens zijn: **a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, k, l, m, n, o, p, q, r, s, t, u, v, w, x, y** (ypsilon), **z**.

C, q, x, y komen alleen in *vreemde* woorden en in *eigennamen* voor.

C wordt uitgesproken als **k**, en ook als **s**.

Als **k**:

1. als zij vóór **a, o, u** of eene medeklinker staat; b. v. *Cato*, *cokes*, *Cuba*, *Cremona*.

2. als zij aan 't *eind* van een lettergreep voorkomt, b. v. *October*.

Als **s**:

1. als zij **e, i, ij** of **y** voorafgaat; b. v. *cént*, *citroen*, *cijfer*, *Cyprus*.

2. als er eene *cedille* (**ç**) onder staat; b. v. *Curaçao*.

Q voor aan een woord met **u** verbonden, klinkt als **kw**; b. v. *Quito*.

X geldt als **ks**; b. v. *examen*.

Y als **i** of **ie**; b. v. *Egypte*, *Cyrus*.

8. Een **samengesteld** letterteeken is eene vereeniging van twee *verschillende* letterteekens; b. v. **ie, eu, oe, ch, ph, th**, of eene *verdubbeling* van hetzelfde letterteeken, b. v. **aa, bb** in: *daar, hebben, gg* in *liggen*.

Ch wordt uitgesproken als **k**; b. v. *Christen*.

als **sj** b. v. *China*.

Ch komt ook in Nederlandsche woorden voor; b. v. *recht*.

Ph geldt als **f**; b. v. *Philippus*.

Th klinkt als **t**; b. v. *Thomas*.

G wordt als **zj** uitgesproken; b. v. *plantage*.

T in **tie** als **ts**; b. v. *natie*.

Th in *thans* en *althans* is geen samengesteld letterteeken.

De letterteekens zijn van Latijnschen oorsprong; de *w* uitgezonderd.

9. **Letterklanken** onderscheidt men in *klinkers* (vocalen) en *medeklinkers* (consonanten).

10. Een **klinker** is een gelijkmatige klank.

Er zijn **7 klinkers**: **a, e, ie, o, u, oe, eu**.

a, e, i, o, u, uitgesproken als in *pad, pet, pit, pot, put, bot*, heeten **onvolkomen** (verkorte) klinkers.

a, e, i, o, u, oe, eu uitgesproken als in *paden, peren, bieden, pooten, muren, boeken, beuken* noemt men **volkomen** klinkers.

Tweeklanken zijn ongelijkmatige klanken. Zij worden door verschillende klinkers voorgesteld: **ai, ei, ij; ui; au, ou; aai, ooi, oei, eeu, ieu**.

aau, iau, iaau komen alleen als tusschenwerpsels voor.

ij en *ei* zijn verschillende teekens voor denzelfden klank.

11. **Medeklinker** noemt men een geruisch aan 't begin of aan 't einde van een klank.

De medeklinkers worden verdeeld in :

	tongletters	keelletters	lipletters
halfklinkers,	—	j	w
sisletters,	s, z	—	—
vloeiende letters,	—	l, r, n	m
vaste letters,	d, t	k, g, ch, h.	b, p, v, f.

De *tongletter*, die *s* voorafgaat is de *t*; b. v. *knots, guts, ritselen*. Uitgezonderd in den 2en naamval van woorden op *d*, en in *steeds, reeds, ginds, loods, gids, en smidse*.

12. **Verwante medeklinkers** zijn zulke, waartusschen geen ander onderscheid bestaat, dan dat de een *zacht* en de andere *scherp* wordt uitgesproken; **b, d, g, v, z** zijn *zacht* — **p, t, ch, f, s** zijn *scherp*.

Vervante medeklinkers vervangen elkander; b. v. de **b** en **p** in *wibbelen* en *wippen*, **d** en **t** in *met en mede*, *beeld-beeltenis*, *binden* — *verbintenis*; de **g** en **ch** in *klagen* en *klacht*, de **v** en **f** in *graven* en *graf*, de **z** en **s** in *lezen* en *les*.

Als op de **g** eene **t** volgt, gaat zij in **ch** over; b. v. *mogen* *mocht*.

In de persoonsuitgangen der regelmatige werkwoorden en vóór het achtervoegsel **-te**, houdt de **g** stand; b. v. *ligt* van *liggen*, *hoog-te*.

Men schrijft ook **Aagt** (Agatha) en **aagtappel**.

13. Een **lettergreep** is een spraakgeluid, dat of zelf een woord of een deel van een woord uitmaakt.

Men heeft *open* en *gesloten* lettergrepen.

Een **open** lettergreep eindigt in een klank — een **gesloten** lettergreep op een medeklinker. Zoo is b. v. *zee* een *open* en *hond* een *gesloten* lettergreep.

Volkomen klinkers in gesloten lettergrepen voorkomende zijn *ge-rekt*: vergelijk: *sta, staat, staart*.

Onvolkomen klinkers komen alleen in geslotene lettergrepen voor, behalve als de volgende lettergreep met **ch** begint; b. v. *la-chen, ti-chel*; uitg. *Rachel, Michiel*.

A en **u** mogen in open lettergrepen niet verdubbeld worden.

14. Men heeft tweemaal **volkomen e** en **o**; de *scherpe e* en **o** worden door **ee** en **oo**, de *zachte e* en **o** voorgesteld.

Het verschil blijkt: le uit de onderscheidene wijze waarop de beide soorten in sommige *gewesten* worden *uitgesproken*.

2e uit de *klinkers*, waarmee zij kunnen *afwisselen* en 3e uit den verschillenden *oorsprong* der beide soorten.

15. De volkomen e is zacht:

1. in open lettergrepen van *sterke* werkwoorden en in woorden daarvan *afgeleid*; b. v. lezen, lezer; uitg. heeten.

2. in werkwoorden, die op *twee korte* lettergrepen eindigen; b. v. regenen, zegenen, uitg. die van een naamwoord met *ee* zijn gevormd; b. v. beledigen.

3. als zij met *a*, *i*, of *eu* afwisselt; b. v. edel—adel, dwepen—dwapen, geven—gift, krepel—kreupel, lenen—leunen, uitg. heet—hitte.

4. als zij met de *onvolkomene e* afwisselt; b. v. keten—ketting, nevens—neffens, bevelen—bevel.

5. in 't meervoud der woorden op *-heid*; b. v. goedheid—goedheden.

6. in woorden van *vreemden* oorsprong; b. v. zegel, peper, kemel, uitg. leek en thee.

16. De volkomen e is scherp:

1. in lettergrepen door *samentrekking* ontstaan; b. v. veer—veder, leeg—ledig, preëken—prediken, onweder—onweeren, cedel—ceelen.

2. in de achtervoegsels *-eelen*, *-eeren*, *-eezen*; b. v. tooneelen, Portugeezen, waardeeren.

Als *-eel* den klemtoon verliest, schrijft men *-e*; b. v. juwelier.

3. in woorden, waarnaast vormen met *ie* of *ei* bestaan; b. v. scheeve, steenen, weeke.

4. in *open eenlettergripige* woorden; b. v. thee, zee, kwee, *ee-ga*, *dee-sem*, *dee-moedig*; uitg. he!

17. De volkomen o is zacht:

1. in open lettergrepen van *sterke* werkwoorden en in woorden daarvan *afgeleid*; b. v. komen; uitg. loopen, stooten.

2. in werkwoorden, die op *twee korte* lettergrepen eindigen; b. v. veroveren; uitg. goochelen, tooveren, noodigen, loochenen.

3. als zij met *eu* afwisselt; b. v. sprook—spreuk, loogen—leugen.

4. als zij met de *onvolkomene o* afwisselt; b. v. sloten—slot; uitg. koopen—kocht, stooten—stotteren, zoogen—zog.

5. in 't meervoud der woorden op *-oom*, *-oog*, *-oof*, *-oop*; b. v. atoom, archeoloog, filosoof, philanthroop.

18. De volkomen o is scherp:

1. in woorden *afgeleid* van *sterke* werkwoorden, die *ij* tot wortelklinker hebben; b. v. boot van bijten.

2. in lettergrepen door *samentrekking* ontstaan; b. v. door—doders.

3. in de woorden, die op **-loos** en **-genoot** eindigen; b. v. **trouweloos**, **landgenooten**.

4. in *open eenlettergrepige* woorden; b. v. **Koo**, **zoo**, **vloo**, **vroolijk**, uitg. **o!**

19. De **ij** komt voor:

1. in *sterke* werkwoorden, die in den onvolmaakt verleden tijd **ee** hebben; b. v. **bijten**, **slijpen**, **schrijven**.

2. in woorden, waarin zij soms als **ie** wordt uitgesproken; b. v. **hij**, **wij**.

3. in *zwakke* werkwoorden, die van woorden afkomen, waarin **ij** voorkomt; b. v. **verrijken**, **bedijken**.

4. in de achtervoegsels **-ij**, **-ijs**, **-nij**; b. v. **averij**, **paradijs**, **artsenij**; **hamel**, **schamel**, **rammeien**, **galei**, **karwei**, **palais** uitgezonderd.

20. De **ei** komt voor:

1. in woorden, die op **-heid**, **-lei**, **-teit** eindigen; b. v. **waarheid**, **allerlei**, **majesteit**.

2. in woorden, waarin zij uit **-ag**, **-eg**, **-ege** ontstaan is; b. v. **meid**-**maagd**, **zeil**-**zegel**, **dweil**-**dwegel**.

3. in woorden, waarin zij eene **n** voorafgaat, die gevolgd wordt door een medeklinker; b. v. **veinzen**.

4. in *zwakke* werkwoorden, die niet zijn afgeleid van woorden, waarin **ij** voorkomt: **arbeiden**, **feilen**.

21. De **ie** komt voor;

in de achtervoegsels **-ief**, **-iek**, **-ier**, **-iet**; b. v. **katholiek**, **apocrief**, **hellebaardier**, **Israëliet**.

Missen deze uitgangen den klemtoon, dan worden ze door **i** voorgesteld; b. v. **motiveeren**.

In den uitgang **-isch** en in de namen der maanden op **-i** wordt wel de **ie**-klank *gehoord*, maar niet *geschreven*: b. v. **afgodisch**, **Juli**, **Februari**.

22. Naar mate van den meerderen of minderen *nadruk*, waarmede de lettergrepen worden uitgesproken, heeft men lettergrepen met den **vollen** toon, met den **halven** toon en **toonlooze** lettergrepen. Zoo krijgt in leerlooier *leer* den **vollen**, *looi* den **halven** toon en is *er* toonloos.

Komen in een woord twee lettergrepen met den **vollen** toon, dan heeft een den **boventoon**; b. v. in leerlooiers-**knecht** hebben *leer* en **knecht** beide den **vollen** toon; maar **knecht** heeft den **boventoon**.

In *toonlooze* lettergrepen komen **e**, **i**, **u**, **ij** als *toonlooze* klinkers voor; en wel de **e** voor eene vloeiende letter; b. v. **bodem**, **koningen**, **sleutel**, **schrijver**; de **i** voor eene keelletter; b. v. **goedig**; de **u** (in plaatsnamen) voor **m**; b. v. **Dockum**.

23. Naar 't aantal lettergrepen onderscheidt men de woorden in *een-* en *meerlettergrepige* woorden; b. v. hond is *eenlettergrepig*, hondien *twee-* en hondenhok *drielettergrepig*.

24. Naar de plaats, welke de medeklinkers in een woord innemen, verdeelt men ze in *begin-*, *sluit-* en *tusschenletters*.

De medeklinkers, die aan 't begin van een woord voor een klinker of tweeklank staan, heeten *beginletters*; die welke aan 't einde achter een klinker of tweeklank staan, heeten *sluitletters*.

De medeklinkers tusschen twee klinkers of tweeklanken geplaatst in hetzelfde afgeleide woord heeten *tusschenletters*.

De *tusschenletters* verdeelen een woord in *lettergrepen*.

25. **Regels** voor het *afbreken* der woorden.

1. Als in niet-samengestelde woorden een medeklinker tusschen twee op elkaar volgende lettergrepen komt, behoort deze tot de tweede lettergreep; b. v. in rooken behoort de **k** tot de tweede lettergreep.

2. Als een woord op twee of meer medeklinkers eindigt, en er dan een achtervoegsel bijgevoegd wordt, dat met een klinker aanvangt, behoort de sluitletter tot de volgende lettergreep; b. v. drift — drif-tig, dors-tig.

3. In samenstellingen blijft iedere letter bij het woord, waartoe zij behoort. Zoo blijft in 't woord zeeschip, de **s** bij de tweede lettergreep.

26. Naar hunnen **oorsprong** verdeelt met de woorden in *stamwoorden*, *afgeleide* en *samengestelde* woorden.

27. **Stamwoorden** zijn zulke, die geene duidelijke ken-teekenen vertoonen, dat zij van andere woorden zijn gevormd; b. v. boek, paal, huis.

28. **Afgeleide** woorden zijn van stamwoorden gevormd, door aanhechting van een of meer letterklanken of lettergrepen, die thans geene woorden meer zijn. Deze letterklanken en lettergrepen heeten **voor-** of **achtervoegsels**, naar gelang ze of *vóór* of *achter* den stam zijn gevoegd.

Het woord, waarvan een ander woord is afgeleid, heet *grondwoord*, (niet *stam*) zie § 49.

29. De *afleiding* is tweerlei: *rechtstreeks* of *middellijk*.

Zij is **rechtstreeks** als een naamwoord of bijwoord in een werk-

woord of een werkwoord in een zelfstandig of bijvoegelijk naamwoord wordt veranderd; b. v. krijg — krijgen, uit — uiten.

Zij is **middelijk**, als ze door *voor-* en *achtervoegsels* geschiedt.

Achtervoegsels en *buigingsuitgangen*, welke met een klinker aanvangen, nemen den slotmedeklinker van den stam achter zich; uitg. -aard en -achtig; zoo schrijft men tui-nier en niet tuin-ier die-vegge en niet dief-egge.

De woorden *veinzaard* en *grijnzaard* volgen den regel, als zijnde de eenige woorden op -aard, die van een werkwoord afkomen.

De *afleiding* is *kennelijk* of *verholen*. Zij is **kennelijk**, wanneer in het afgeleide woord het grondwoord in zijn gewonen vorm en gewone beteekenis voorkomt; zij is **verholen**, als het grondwoord van beteekenis of sterk van vorm veranderd is, b. v. graafschap, goedig zijn *kennelijke*, duitsch (died = volk), tucht (tiën = leiden) zijn *verholen* afleidingen.

30. **Samenstelling** is het middel om twee woorden tot één te verbinden; b. v. heerenhuis, scheepstimmerwerf, spiksplinternieuw.

De beide woorden heeten de *leden*. Het eerste lid is het *bepalende*, het tweede lid het *bepaalde* woord.

31. De samenstelling is tweërlei: *eigenlijk* en *oneigenlijk*.

Zij is **eigenlijk**, als het eerste lid zijn grondvorm behoudt, b. v. schoolboek; of wanneer beide leden niet gescheiden kunnen worden.

Als men eene eigenlijke samenstelling *ontbindt*, moet men beide of een der deelen van *vorm veranderen* of *nieuwe woorden* bijvoegen en meestal de deelen *verplaatsen*.

Zij is **oneigenlijk** (*samenkoppeling*) als het eerste lid in verbogen vorm voorkomt, of als beide leden gescheiden kunnen worden en dan een ander begrip uitdrukken; b. v. vorstenzoon, vierschaar, z wartkrijt.

Opmerking verdienen die samenstellingen, welke door een *achtervoegsel* van op *zich zelf* staande woorden gevormd zijn; b. v. voorzanger, van *voor* en *zingen* — eenzijdig van *een* en *zijde* — vierdaagsch, van *vier* en *dag* — nochtans van *nog* en *dan*.

32. De samenstelling is *kennelijk* of *verholen*. Zoo zijn hertog, dorpel, leidsel *verholen* samenstellingen.

33. In den regel blijft het eerste lid eener *kennelijke* samenstelling onveranderd.

Uitzonderingen zijn:

1. de woorden op eene toonlooze Θ , die in de uitspraak

onderdrukt wordt; b. v. zijdgeweer (zijde), aardbewoner (aarde).

2. de onzijdige zelfst. naamwoorden, die 't meervoud op **-ers** of **-eren** vormen; b. v. kleermaken.

3. de **n** der onbepaalde wijs van een werkwoord, dat als eerste lid in eene samenstelling voorkomt; b. v. spelen, spelevaren, spelemeien.

4. de stammen, die op **d** eindigen, voorafgegaan door een klank, verliezen die **d** in samenstellingen als rijsschool, scheikunde, enz.

34. In vele samenstellingen worden letters tusschen de beide leden gevoegd, welke dan **verbindingsletters** heeten. Als zoodanig komen **e**, **el**, **er**, **n** en **s** voor. De **e** b. v. in willekeur, paardestaart, hondekop, de **er**, b. v. in eierschaal, hoenderbout; **el** in schorteldoek.

35. **n** is verbindingsletter:

1. achter de toonlooze **e**, en als 't volgende lid met een *klinker* of met eene $\frac{1}{2}$ begint; b. v. duiven**e**i, pennen**n**houder.

2. als teeken van den *tweeden* naamval; b. v. 's-Hertogenbosch.

3. als teeken van 't meervoud; b. v. muizen**n**val, sterren**n**wichelaar, flesschen**n**rek.

5. als 'teerste lid een *persoonsnaam* is, die een *stand* uitdrukt, en 't meervoud op **-en** maakt; b. v. prinsessen**n**bier, heeren**n**huis.

5. als 'teerste lid een *mannelijke diernaam* is, die 't meervoud niet op **-s** maakt; b. v. kreeften**n**gang.

6. in *kruidkundige* benamingen; b. v. eenden**n**kroos; — als 't tweede lid de naam van een lichaamsdeel is, vervalt de **n**; b. v. paardestaart, hanekam.

7. met of zonder **n** schrijft men naar gelang der omstandigheden: oss**e**vleesch en ossen**n**vleesch.

36. **n** wordt *niet* ingevoegd:

1. als 'teerste lid het begrip van *enkelvoud* in zich bevat; b. v. mess**e**scheede.

2. als 'teerste lid zowel enkel- als meervoudig kan gedacht worden, terwijl 't geheele woord iets uit het *dagelijksch* leven te kennen geeft; b. v. penn**e**mes, pijp**e**kop.

3. in samenstellingen, waarvan 't laatste lid 't woord *-boom* is; b. v. eikeboom.

37. **s** is verbindingsletter:

1. achter stammen van werkwoorden; b. v. leid**s**vrouw.

2. als 'teerste lid een *persoonsnaam* op **-ier** is; b. v. kanon**n**iers**s**kazerne.

3. als teeken van den *tweeden* naamval; b. v. dochterskind, goedsmoeds, schoonheidsgevoel.

4. als het tweede lid het woord *-zins* is; b. v. veelszins.

38. **Bastaardwoorden** zijn woorden, welke uit andere talen ontleend zijn. Men brengt ze tot drie klassen:

1. die hun vreemden vorm verloren hebben en waarvan afgeleide woorden op de gewone wijze gevormd worden; b. v. aas, bres, dom (kerk), fijn, graad, inkt, kers, lamp, — bijbel, engel, keizer, lelie, monnik, — deken, kelder, schotel, zolder, aalmoes, bisschop, luipaard, kandelaar, pelgrim. Deze woorden worden gespeld alsof zij Nederlandsche waren, uitgez. cijns, ceel, ceder.

2. die woorden, waarvan klemtoon en uitspraak onveranderd zijn gebleven; b. v. idem, datum, critiek, diner, bureau, shawl. Deze woorden behouden geheel hun vreemden vorm.

3. die woorden, welke in de uitspraak eenige verandering hebben ondergaan; b. v. academie, advocaat, livrei, militair, publicist, republiek, soeverein. Deze woorden worden op de oorspronkelijke wijze geschreven, voor zooverre hunne uitspraak niet veranderd is.

De verandering, welke de bastaardwoorden ondergaan hebben, bepaalt zich voornamelijk tot den uitgang van het woord.

39. **Verouderde** woorden (*archaïsmen*) komen in de spreek- en in de schrijftaal niet meer voor, maar worden alleen in de geschriften uit vroeger tijd gevonden; b. v. ende (en), gesmijde (versiersel), ongeheveld (ongerezen), achterlage (hinderlaag), bagge (gouden ring), smoutig (olieachtig), segenen (vloeken), verluien (lui worden), weerdschap (gastmaal).

40. **Gewestelijke woorden** (*provincialismen*) zijn zulke, die slechts in enkele deelen van ons land in gebruik zijn; b. v. ongansch (ongezond), ting (tjding), strooien, (verliezen), gedoente (wijze van doen), buul (beurs), rottig (ziekelijk), rosen (dansend zingen), schilder (prent), schoer (regenbui), smerig (dik), stege (landweg), ark (gereedschap), prot (gemelijk), deerne (jonge dochter), loof (moede).

41. **Ontaalkundig** gevormde woorden (*barbarismen*) zijn woorden, wier vorm in strijd is met het Nederlandsch taaleigen. Men splitst ze naar hun oorsprong in:

1. **Galicismen**; b. v. een *verzekerden* stap gaan, ik zou *vrees* hebben anders te handelen, zij ontmoetten *zich*.

2. **Latinismen**; b. v. hij beweert *het een vreemd woord te zijn*, de man *overleden zijnde*.

3. **Anglicismen**; b. v. ik *ben doende*, ik bemin hem gelijk *mij zelven*.

4. **Germanismen**; b. v. begeëtering, bemerking, daarstellen, daadzaak, heerscher, onbevangen, stukwerk, een roep, schadevreugd, toeverzicht, uitmonden, voorradig, zwagerin, dat verstaat zich.

42. **Nieuwgevormde woorden** (*neologismen*) zijn zulke, die door hedendaagsche schrijvers gebruikt, maar door taalkundigen afgekeurd worden; b. v. achterlaadgeweer, studieknapen, eensslags, verhoopen, leszalen, bekomzaam, verduurzaamd.

43. **Pleonasmen** noemt men de samenvoeging van woorden met gelijke beteekenis; b. v. brokstuk, bronwel, weduwvrouw, pekelsondetje.

44. **Zinverwante woorden** (*synoniemen*) zijn woorden, die hetzelfde denkbeeld, maar met eenige wijziging uitdrukken; b. v. aanschouwing, gewaarwording, voorstelling, waarneming; aanwakkeren, aansporen; aantoonen, aanwijzen, wijzen, toonen, vertoonen; zien, kijken, staren, gluren, turen; glad, vlak, effen; grijpen, vatten, vangen.

45. **Gelijkluidende woorden** (*paroniemen*) verschillen in beteekenis en vorm, maar niet in uitspraak; b. v. *beren* (verscheurend dier, muurstut, heiblok) — *beeren* (varken, waterkeering) — *crediet* (term bij het boekhouden) — *krediet* (vertrouwen) — *critiek* (oordeelkunde) — *kritiek* (hachelijk) — *comédie* (blijspel), — *komedie* (schouwburg) — *com mies* (ambtenaar bij de posterijen, b. v.) — *kom mies* (beampte bij de belasting), *delen* (dorschvloer) — *deelen* (gedeelten), *dokter* (geneesheer) — *doctor* (wetenschappelijke titel), *fonkelen* — *vonkelen*, *heren* (meerv. van heir), — *heeren*, *keren* (vegen) — *keeren*, *klooven* (doen splijten) — *kloven* (meerv. van kloof), *karwei* (werk) — *karwij* (zaad), *kruid* (plant) — *kruit* (poeder), *locaal* (bijv. naamw.) — *lokaal* (zaal), *sleeppen*, (voorttrekken — *slepen* (gesleept worden)

slooven (meerv. van sloof, voorschoot) — sloven (sukkel), toonen (wijzen) — tonen (muziektoon), oor — oir (erfgenaam) — kindsheid (toestand van een kind) — kindschheid (iemand, die kindsch geworden is), kopie (afschrift) — kopij (term bij het boekdruken).

46. **Gelijkgeschreven** woorden (*honomiemen*) zijn gelijk in uitspraak en vorm, maar verschillen in beteekenis; b. v. noot (in de muziek) — noot (aanhaling) — noot (vrucht); beun (vischkaar) — beun (zolder) in beunhaas; kust (oever) — en in: te kust en te keur.

Nog eenige homoniemen: dril (boor, vleeschnat), eigendom (bezitting, het recht van bezit), feil (gebrek, dweil), floret, (degen, zijde), geest (ziel, landstreek), hekel (werktuig, afkeer), kat (dier, werktuig), koppel (paar, band), krijt, (ook strijperk), krop (ook gezwel), kruk (werktuig, persoon), leen (leening, werkwoord), legaat (afgezaat van den Paus, deel uit een erfenis), loos (listig, ledig), maal, (tasch, maaltijd), malen (schilderen, fijnmaken, droomen), mark (landstreek, gewicht), mat (geldstuk, vloermat, vermoed), minuut (tijddeel, opstel eener acte, bouwkundige term), mom (bier, masker), onlust (oproer, afkeer), nogenoog (zweer, visch), palm (boom, tak, kruid, vlakke hand), patroon (lading, model, heer), pink (vaartuig, riem, vinger), plegen (gewoon zijn, bedrijven), rijm (rijp, overeenkomst in klank), stijven (stijf maken, sterken), traan (oogvocht, olie), vorst (titel, het vriezen, deel van een dak), zucht (ademhaling, ziekte).

47. De woorden der Nederlandsche taal worden naar hunne *beteekenis* in den zin, of naar de *betrekking*, waarin zij ten opzichte van elkander voorkomen, verdeeld in 10 soorten: 1. *zelfstandige naamwoorden*, 2. *lidwoorden*, 3. *bijvoeglijke naamwoorden*, 4. *telwoorden*, 5. *voornaamwoorden*, 6. *werkwoorden*, 7. *bijwoorden*, 8. *voorzetsels*, 9. *voegwoorden*, 10. *tusschenwerpsels*.

48. De woorden der zes eerste soorten zijn **veranderlijk**; dat is: zij kunnen door verandering van vorm de *betrekking* aangeven, waarin zij tot andere woorden staan. Die vormverandering heet **verbuiging** en bij de werkwoorden ook wel **vervoeging**.

49. De woorden, welke zulke veranderingen ondergaan, heeten *ver-*

buigbare woorden. De *onverbuigbare* woorden bewijzen in de zinnen altijd denzelfden dienst.

De verandering heeft *uit-* of *inwendig* plaats. De *uitwendige* verandering geschiedt door het *achtervoegen* van letters of lettergrepen, die dan *buigingsuitgangen* heeten. De *inwendige* bestaat in het *verwisselen* of in het *wijzigen* van den klank. Ontdoet men een woord van zijn *uitgang* dan blijft de stam over.

Door verbuiging ontstaan geene nieuwe woorden.

Onverbuigbare woorden eindigen op eene *scherpe* letter, uitg. n o g (bovendien).

ZELFSTANDIGE NAAMWOORDEN.

50. **Zelfstandige naamwoorden** zijn de namen van *zelfstandigheden* of van hetgeen als eene zelfstandigheid *voorgesteld* wordt; b. v. knecht, deugd.

Andere *rededeelen* en zelfs *geheele uitdrukkingen* kunnen als zelfst. naamw. voorkomen; b. v. het goede, het Ken u zelven. Zoo komen eveneens *zelfst. naamw.* als *andere* rededeelen voor; b. v. de zaak meester worden, hierin is meester een *bijv. naamw.*

51. De zelfst. naamw. kunnen verdeeld worden in **voorwerpsnamen** (*concreten*) en namen van **afgetrokken denkbeelden** (*abstracten*).

52. De **voorwerpsnamen** splitst men in:

1. *soortnamen*: namen, die aan *alle* voorwerpen van dezelfde soort eigen zijn; b. v. kruier, kachel, afgod, engel, maand, week.

2. *eigennamen*: namen die slechts aan *een* voorwerp van dezelfde soort eigen zijn; b. v. Antonius, Margareta, Drente, de Wassenaar.

Hiertoe behooren de volksnamen: *eigensoortnamen* geheeten; b. v. Nederlanders; en de namen van bergketenen en eilandgroepen, die *verzamelende eigennamen* genoemd worden; b. v. de Cevennen, de Sporaden.

3. *verzamelwoorden*, die eene verzameling van enkele dingen als eenheid voorstellen; b. v. bosch, volk, het Duitsch, het goede.

4. *stofnamen*: de namen van dingen, welke men als niet begrensd beschouwd; b. v. koffie, honing, buskruit.

53. De namen van **afgetrokken denkbeelden** zijn:

1. namen van *werkingen*; b. v. gebedel, geruisch, gedruis.

2. namen van *toestanden*; b. v. jeugd, grijsheid.

3. namen van *hoedanigheden*; b. v. zwaarte, beleefdheid, jonkheid.

54. Naar hun *oorsprong* zijn de zelfst. naamw. *stamwoorden*, *afgeleide* of *samengestelde* woorden.

55. **Stamwoorden** zijn b. v. dag, pot, boom, huis, meer, kop.

56. De **afgeleide** zelfst. naamw. zijn te kennen:

1. aan de achtervoegsels: *-aar*, *-er*, *-aard*, *-erd*, *-age*, *-and*, *-de*, *-dom*, *-e*, *-te*, *-eel*, *-elijn*, *-eling*, *-es*, *-heid*, *-ier*, *-nier*, *-ij*, *-ik*, *-in*, *-ing*, *-je*, *-ke*, *-m*, *-nis*, *-schap*, *-ster*, *-st*, *-t*, *-te*.

2. aan de voorvoegsels: *aarts*, *et. ge*, *on*, *oor*, *wan*.

57. **-Aar** en **-er** vormen van zelfst. naamw. en van werkwoorden mannelijke *persoonsnamen*; b. v. *zondaar*, *teekenaar*, *Hageenaar*; *ridder*, *zanger*, *Haarlemmer*. **-Er** vormt van vrouwelijke *diernamen* mannelijke; b. v. *duif-doffer*, en van werkwoorden namen van *werktuigen*; b. v. *blaker*.

-Aard en **-erd** worden achter zelfst. naamw., bijvoegelijke naamw. en werkwoorden gevoegd en duiden aan dat de persoon in hooge mate de *eigenschap* bezit in den stam uitgedrukt; b. v. *dronkaard*, *grijsaard*.

-Age is van uitheemschen oorsprong.

1e komt 't achter zelfst. naamw. en duidt eene *verzameling* aan; b. v. *boschage*.

2e achter werkwoorden en geeft dan eene *verrichting* te kennen; b. v. *strijke*.

-And is de oude uitgang van het tegenwoordig deelwoord en duidt een *handelend* persoon aan; b. v. *heiland*, *vijand*.

-De komt achter werkwoorden en geeft eene *eigenschap* van den *geest* te kennen; b. v. *liefde*.

-Dom wordt geplaatst achter zelfst. naamw. en bijvoegelijke naamwoorden en geeft een *gebied*, eene *waardigheid*, eene *verzameling*, een *toestand* te kennen; b. v. *hertogdom*; *priesterdom*; *menschdom*; *rijkdom*, *eigendom*.

-E en **-te** komen achter bijvoegelijke naamwoorden; b. v. *koude*, *ruimte* en duiden dan een *toestand* aan.

-Te komt ook achter werkwoorden; b. v. *sterfte*.

-Eel wordt zoowel achter Nederlandsche als vreemde woorden gevoegd; b. v. *kasteel*, *houweel*, *tooneel*.

-El, achter werkwoorden geplaatst, duidt *werktuigen* aan; b. v. *klepel*, *bengel*.

-Es en **-in** maken van mannelijke persoonsnamen *vrouwelijke*; b. v. *zanger*—*zangeres*; *koning*—*koningin*.

-Heid wordt gehecht achter zelfst. naamw. en bijvoegelijke naam-

woorden en vormt dan *verzamelwoorden* of namen van *afgetrokken denkbeelden*; b. v. *menschheid*; *goedheid*.

-Ier en **-nier** komen alleen achter zelfstandige naamwoorden; b. v. *koetsier*, *kruidenier*. Ook volksnamen gaan op **-ier** uit; b. v. *Arabier*.

-IJ, **-erij**, **-ernij** komen achter zelfst. naamw. en duiden een *ambt*, een *beroep*, een *gebied*, de *plaats* waar het beroep wordt uitgeoefend, een *toestand* aan; b. v. *voogdij*; *vischerij*; *heerschappij*; *bakkerij*, *kömenij*; *slavernij*.

-Ik, **-erik** vormen van bijvoeglijke naamwoorden namen van *personen* en *dieren*; b. v. *vuilik*, *stommerik*, *leeuwerik*.

-Ing (**-ling**, **-eling**) vormt *persoonsnamen*:

1e van zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden, die *afkomst*, *verblijfplaats*, *karakter* te kennen geven; b. v. *karoling*; *hemeling*, *wellusteling*.

2e van verleden deelwoorden; b. v. *verworpeling*.

3e van werkwoorden, waarvan de werking door den persoon ondergaan wordt; b. v. *sterveling*.

-Ing vormt nog van verouderde woorden namen van *personen*, *dieren*, *munten*, *kleine voorwerpen*; b. v. *koning*; *hokkeling*; *zilverling*; *krakeling*.

Achter werkwoorden vormt het vrouwelijke zelfst. naamw., die de *handeling* als plaatshebbend of voortdurend doen kennen of de *plaats* aanwijzen, waar de handeling tot stand komt; b. v. *belegering*; *wandeling*; *woning*.

-M vormt zelfst. naamw. van werkwoorden; b. v. *molm*, *bloem*.

-Nis gevoegd achter werkwoorden duidt eene *handeling* aan; b. v. *begravenis*; achter bijvoeglijke naamwoorden duidt het een *toestand* aan; b. v. *droefenis*.

-Schap wordt gevoegd:

1e achter bijvoeglijke naamwoorden en geeft eene *hoedanigheid* te kennen; b. v. *gramschap*.

2e achter persoonsnamen en duidt dan eene *verzameling*, *betrekking*, of een *gebied* van personen aan; b. v. *ridderschap*; *meesterschap*; *graafschap*.

3e achter werkwoorden en geeft dan een *vermogen* te kennen; b. v. *wetenschap*.

-Sel komt achter werkwoorden en duidt het *voortbrengsel* eener werking of een *werktuig* aan; b. v. *baksel*; *deksel*.

-Sem, achter werkwoorden gevoegd, duidt *voorwerpsnamen* aan; b. v. *bloesem*.

-T en **-st** vormen zelfst. naamw. van werkwoorden; b. v. *gracht* *winst*.

-Ster vormt van werkwoorden vrouwelijke zelfst. naamw., die de *werking* verrichten door 't grondwoord uitgedrukt; b. v. *spinster*. In *herbergierster* komt *-ster* achter een zelfst. naamw.

58. **Aarts** wordt voor zelfst. naamw. gevoegd om de hoedanigheid

in den *hoogsten* graad te kennen te geven; b. v. *aartsschelm*. Men vindt het ook in *aartsvader*, *aartshertog*, en dan duidt het een *voorrang* aan.

Et geeft eene *herhaling* te kennen; b. v. *etmaal*, *etgroen*.

Ge wordt vóór zelfst. naamw. en werkwoorden geplaatst en duidt eene *vereëninging*, eene *herhaling*, het *voortbrengsel* eener werking of eene *verzameling* aan; b. v. *gezel*; *gebed*, *getrappel*; *geboomte*, *gebeente*.

On duidt het *tegenovergestelde* aan van hetgeen de stam aanwijst; b. v. *ongeluk*. Het beteekent ook *slecht*, *ontaard*, b. v. *onmensch*; *onkruid*.

Oor beteekent *uit*, en geeft een punt te kennen, *waarvan* de beweging geschiedt. Het komt voor werkwoorden; b. v. *oorlog*, *oorkonde*, *oorsprong*.

Wan heeft den zin van *slecht*, *mismaakt*; b. v. *wangedrag*; *wangedrocht*.

59. Afgeleide zelfst. naamw., die op **-je** en **-ken**, op **-el** en **-lijn** eindigen, heeten **Verkleinwoorden**. Zij stellen zelfstandigheden voor als *klein* in hare soort; b. v. *mannetje*, *volkje*, *landje*, *poesje* — of verbinden aan de voorstelling iets *gerings* of *minachtends*; b. v. *kappertje*, *pondje* — of geven aan de voorstelling een *zachter* karakter; b. v. *paartje*, *stuivertje* — of drukken iets *lieftaligs*, iets *beminnelijks* uit; b. v. *liefje*, *guitje*, *wijfje*.

Verkleinwoorden worden gevormd van zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden, van telwoorden en bijwoorden; b. v. *diefje*, *bruintje*, *honderdje*, *bijdehandje*.

-El en **-ken** zijn de eigenlijke verkleinvormen. **-El** en **-ijn** hebben **-lijn** gevormd en uit **-ken** is **-jen**, thans **-je**, ontstaan.

60. **-Je** wordt geplaatst achter stammen, welke eindigen op **b, d, f, g, ch, k, p, s, sch** of **t**; b. v. *lobje*, *graadje*, *hofje*, *dagje*, *lachje*, *dakje*, *lapje*, *poesje*, *vischje*, *pootje*.

Achter *klinkers* en *tweeklanken*, achter **w, l, n, r**, voorafgegaan door een *langen* klank of eene *toonlooze e*, neemt **-je** eene **t** voor zich; b. v. *koetje*, *uitje*, *nieuwtje*, *stoeltje*, *tuintje*, *haartje*, *ribbetje*, *hoortje*.

-Je wordt **-pje** achter woorden, die op **m** eindigen; b. v. *boompje*.

Als een stamwoord op **b, g**, of op eene *vloeiende* letter eindigt, welke voorafgegaan wordt door een *onvolkomen* klank, dan neemt het achtervoegsel nog eene **e** aan en *verdubbelt* de sluitletter; b. v. *kwabbetje*, *bruggetje*, *tolletje*, *kammetje*, *kannetje*, *karretje*.

Als **ng** door een onvolkomen *klinker* of **-ing** door een toonlooz *lettergreep* wordt voorafgegaan, nemen de verkleinvormen **-etje** aan; b. v. *wangetje*. Krijgt de lettergreep, die **-ing** voorafgaat den klemtoon, dan gaat **-ing** in **-ink** over; b. v. *koninkje*.

De uitgang **-ke** (**-ken**) is, even als **-ijn**, verouderd.

-Ken gaat achter **g**, **ng**, **k**, **nk** in **-sken** over; b. v. *jongskén*, *boekskén*, *woninkskén*.

-Ken treft men aan in: *kindeken*, *beddeken*.

-Lijn komt voor in: *vogelijñ*, *maagdelijñ*, *vrouwelijñ*.

Vroeger eindigden de verkleinwoorden op **-el**; b. v. *druppel*, *kruimel*, *knokkel*, *ijzel*, *korrel*, *bundel*, *luttel*.

Eenigszins onregelmatig is het verkleinwoord van woorden, die den ouden meervoudsvorm hebben behouden; b. v. *kalf*—*kalvertjes*, *lam*—*lammetjes*.

Zoo werpen ook eenige de toonlooze **e** van 't enkelvoud weg; b. v. *koelte*—*koeltje*.

Meid wordt *meisje*, *jongen*—*jongetje*, *vader*—*vaartje* in *grootvaartje*, *praatvaartje*, *zuster*—*zusje*, *best*—*bestje*.

De zelfst. naamw., die in het meervoud den volkomen *klinker* aannemen, behouden dien meestal bij de vorming van het verkleinwoord; b. v. *rad*, *raden*, *raadje*.

Eenige woorden hebben *tweeërlei* vorm van verkleinwoord en verschillen daarbij in *beteekenis*; b. v. *popje*—*poppetje*, *daagjes*—*dagje*, *daaltje*—*dalletje*.

61. **Samengestelde** zelfst. naamw. kunnen tot *eerste* lid hebben :

1. een zelfst. naamw. b. v. *beuke* **e** *boom*, *eenden* **e** *i*, *zede **n** *kunde*, *lit **t** *ee **k** *en*, *rit **m** *e* **e** *ster*, *be **r** *e **n** *k* **l** *auw*, *be **l** *hamel*, *lich **a** **a** **m**, *kon **i** **n** **k** **r** **i** **j** **k**.*********

2. een *bijvoeglijk naamwoord*; b. v. *groot* **v** *ader*, *klein* **k** **i** **n** **d**.

3. een *voornaamwoord*; b. v. *zelf* **z** **u** **c** **h** **t**.

4. een *tehoord*; b. v. *vi **j** **f** **h** **o** **e** **k**, *zes **k** **a** **n** **t**, *half* **z** **u** **s** **t** **e** **r**.**

5. een *werkwoord*; b. v. *tim **m** **e** **r** **m** **a** **n**, *tee **k** **e** **n** **m** **e** **e** **s** **t** **e** **r**, *lee **s** **t** **a** **f** **e** **l**.***

6. een *bijwoord*; b. v. *wel* **v** **a** **a** **r** **t**, *op* **s** **t** **a** **n** **d**.

62. Bij de zelfst. naamw. heeft men te letten op *Geslacht*, *Getal* en *Naamval*.

Door *geslacht* verstaat men de *wijze* van verbuiging.

Er zijn *drie* geslachten: 't *mannelijk*, 't *vrouwelijk* en 't *onzijdig* geslacht.

Het geslacht der woorden hangt af van hunne *beteekenis* en van hunnen *vorm*.

63. **Mannelijk** zijn naar hunne **beteekenis**:

1. de namen van *mannen*; b. v. Karel, knecht, uitg. heerschap (O).
2. van *mannelijke* dieren, als het wijfje een bijzonderen naam draagt; b. v. hengst, ram.
3. de namen van *groote* en *sterke* dieren; uitg. gans, gier, slang, zwaan (V).
4. de diernamen op *-ing*, *-ling*, *-er*, *-aar*, *-erd*, *-aard*, *-m*, *-eel*, *-ijn*, *-oen*; b. v. *taling*, *kwartel*, *karper*, *ooievaar*, *buizerd*, *luipaard*, *brasem*, *makreel*, *tonijn*, *kapoen*; uitg. *mossel*, *tortel*, *adder*, *lijster*, *oester*, (V.) en *konijn* (O).
5. de namen van *bijzondere steenen*; b. v. robijn, diamant.
6. de namen van *boomen*; b. v. beuk, perzik, appel; uitg. spar, linde, tamariske, tamarinde.
7. de namen van *munten*; b. v. gulden, schelling; uitg. guinje, pistool, die vrouwelijken en mijtenoort, die onzijdig zijn.
8. de namen van afzonderlijke *bergen*; b. v. de Etna, de Mont-blanc.
9. de namen van *jaargetijden*, *maanden* en *dagen*; b. v. herfst, Januari, Zaterdag; uitg. lente (V).
10. de namen van *planten*, *vruchten* en *bloemen*, die op *-el*, *-er*, *-ing*, *-oen*, en *-ier* eindigen; b. v. eikel, komkommer, scheerling, citroen, egelantier, uitg. zuring (V).
11. de meeste *eenlettergrepige wortels* van werkwoorden, die eene werking of een toestand aanduiden; b. v. slag, klank, droom.

Naar hunnen **vorm**:

1. de zelfst. naamw., die op **-aar** eindigen; b. v. leugenaar, boezelaar.
2. de zelfst. naamw., die op **-aard** en **-erd** eindigen; b. v. gulzig aard, schreeuwerd, baaierd, lommerd.
3. de zelfst. naamw., die op **-el** en **-er** eindigen en *werktuigen* betekenen; b. v. beitel, hamer; uitg. griffel, naald, dwell, ladder; schoffel (V).
4. de zelfst. naamw. op **-em**, (**-sem**) **-lm**, **-rm**; b. v. bodem, bezem, halm, storm, uitg. scherm, helm (plant), alarm, (O.) palm, uniform (V).
5. de woorden op **-ing**, **-ling**, **-ik** als ze niet van werkwoorden zijn afgeleid; b. v. pennning, jongeling, dommerik.
6. de woorden op **-dom**, die een *toestand* aanduiden; b. v. rijkdom.
7. de woorden, die op **-aan**, **-and**, **-ant**, **-ont**, **-coop** en **-ist** eindigen; b. v. meridiaan, heiland, muzikant, horizon, telescoop, klokkenist, uitg. karavaan, consonant, octant, sextant, (V.) ledekant is V. en O.

64. **Vrouwelijk zijn naar hunne beteekenis:**

1. de namen van *vrouwen*; b. v. Marie, baker, begijn.
2. de namen van *vrouwelijke dieren*, als het mannetje een bijzonderen naam draagt; b. v. merrie, ooi.
3. de namen van *kleine en zwakke dieren*; b. v. muis, gems; uitg. nachtegaal, baars, mol, vink (M).
4. de *stofnamen*, die niet onzijdig zijn; b. v. kant, wol.
5. de namen van *schepen*; b. v. bark, uitg. die op **-er** eindigen en daarom mannelijk zijn en de onzijdige jacht, galjoot, fregat, schip.
6. de *eigennamen* van schepen; b. v. de Van Galen.
7. de namen van *letters en cijfers*; b. v. de 1, de 7.
8. de *vreemde* namen van *muziekinstrumenten*; b. v. gitaar; uitg. orgel (O).
9. de namen van *bloemen, vruchten, heesters*; b. v. krent, perzik, roos, lelie, erwt, boon (zie § 63 N°. 10).

Naar hunnen **vorm**:

1. de woorden op **-heid** en **-teit**; b. v. braafheid, societeit.
2. de woorden op **-nis**; b. v. belijdenis, ontstentenis, uitg. vonnis, getuigenis (O).
3. de woorden, die op **-ing** en **-st** eindigen en van werkwoorden zijn afgeleid; b. v. belooning, gunst; uitg. dienst (M).
4. de woorden, die op **-e**, **-de**, **-te**, **-be** eindigen; b. v. koude, liefde, breedte, ribbe; uitg. hemd, hoofd, zwaard, einde, gilde, getijde, webbe, (O), vrede (M), en de verzamelwoorden.
5. de woorden op **ie**, **uw**, **-ij**, **-ei**; b. v. spie, schaduw, bakkerij, hamei, uitg. rei, kei (M).
6. de woorden, die op **-schap** eindigen en eene verzameling of een toestand uitdrukken; b. v. priesterschap; blijdschap; uitg. genootschap, gereedschap, gezelschap (O).
7. de zelfst. naamw., die eindigen op eene *toonlooze -e*, of vroeger daarop uitgingen; b. v. hoop, smart, opgaaf, groef naast hope, smarte, opgave, groeve.
8. de verkleinwoorden op **-el**, die van vrouwelijke woorden zijn afgeleid; b. v. prikket, mazet.
9. de *eenlettergrepige* woorden op **-t**; b. v. gracht; uitg. bul, acht, nacht, plicht, tocht, geest, zucht (ademhaling (M)), hecht, licht, dicht (O).
10. de woorden, die op **-s** (**-ds** **-ts**) eindigen; b. v. toorts, loods, uitg. glans, krans, trans, trots, kreits, toets, (M), spits, erts, sits (O).
11. de *vreemde* woorden op **-age**, **-as**, **-ei**, **-ie**, **-iek**, **-je**, **-ot**, **-tie**, **-uur**, **-ij**; b. v. slijtage, (boschage, personage O.), karkas, (moeras, harnas, kompas, tiras O.)-

vallei — tralie (evangelie, concilie, genie O., derrie M.) — fabriek, (koliek O.) — franje — kapot, (schavot O.) — vacantie — kwetsuur (figuur, portuur, avontuur O.) — partij.

65. Onzijdig zijn naar hunne beteekenis:

1. De namen van *dieren*, waarvan mannetje en wijfje afzonderlijke namen dragen; b. v. paard, rund, schaap; uitgez. hond (M).

2. de namen van *jonge dieren*; b. v. veulen; uitgez. bigge (V).

3. de *stofnamen*; b. v. agaat, atlas, doek; uitg. die op eens toonlooze -e eindigen.

4. de namen van *landen, sted:n en dorpen*; b. v. Beieren, Zutphen, 's-Gravendeel.

Die het lidwoord *de* of *den* vóór zich hebben, zijn slechts schijnbaar mannelijk of vrouwelijk.

5. andere reedeelen en *geheele uitdrukkingen* als zelfst. naamw. gedacht; b. v. het waarom, het iken en weet niet wat.

6. de *verzamelwoorden*; b. v. gebergte, loof, heir.

7. de *verkleinwoorden*; b. v. vormpje. Zie § 63. No. 10 en 64. No. 8.

8. woorden, die aanduiden, dat men met *verachting* van iemand spreekt; b. v. wijf, mensch, vrouwspersoon, heer.

Naar den vorm:

1. De woorden, die eindigen op **-dom** en een *gebied* beteekenen; b. v. hertogdom.

2. de woorden op **-schap** en die eene *betrekking, een gebied* beteekenen; b. v. priesterschap; graafschap, uitg. boodschap, maatschap. (V).

3. de woorden, die op **-sel** eindigen; b. v. brouwsel; uitg. stijfsel (V).

4. De woorden die op **-eel** eindigen; b. v. perceel; uitg. barbeel (M).

5. de woorden door de voorvoegsels **be, ge, ver, ont** van stammen van werkwoorden afgeleid; b. v. begrip, geloof, verdrag, onthaal; uitg. ontvangst en verkoop.

6. de *vreemde* woorden op **-aal, -aat, -ent, -et, -ment, -ijn, -oen, -oor, -ool, -uut**; b. v. portaal, mandaat, quadrat, talent, repetent, piket, dreigement, veuyn, seizoen, kantoor, riool, instituut, uitg. senaat, passaat (M), tangent (V), langel, kornet, trompct, renet, raket, korvet, palet, harpoen (M), moraal, minuut (V), vocaal, bokaal (V).

66. Samengestelde zelfst. naamw. volgen meestal het

geslacht van het laatste lid der samenstelling; zoo is schoolboek onzijdig, omdat boek onzijdig is.

Maankop, negenoog en hutsplot, herberg en hooiberg zijn vrouwelijk, *kerkhof, vierkant, roodvonk, oogenblik, tijdstip* zijn onzijdig.

Misdruk, huisraad, baker, best, spin, kwik, snuif, mediaan, wissel zijn verkortingen van *misdruksel, huisgeraad, bakermoeder, bestemoeder, spinnckolbbe, kwikzilver, snuiftabak, mediaanpapier, wisselbrief*; zij hebben 't geslacht der niet verkorte woorden.

67. 'T gebeurt dikwijls, dat men een woord onder twee regels kan brengen: b. v. *k a m e n i e r*, dat mannelijk is naar den vorm, maar vrouwelijk naar de beteekenis. In zulke gevallen heeft het *natuurlijk* geslacht de voorkeur.

68. Bij vele woorden heeft **verloop** van geslacht plaats gehad: dat wil zeggen: zij hadden vroeger een ander geslacht, dan tegenwoordig; zoo waren *boek, pad, lichaam* vroeger mannelijk en zijn thans onzijdig, *moord, vloed, nood, dood, haat, smaak, tijd, nacht, wortel, dienst* vrouwelijk, en thans mannelijk; *uur, beest, oor, oog, hart, feest* vrouwelijk, thans onzijdig; *speer* onzijdig, thans vrouwelijk; *oorlog* vroeger vrouwelijk of onzijdig, thans mannelijk.

69. Enige woorden hebben tweeërlei geslacht *zonder verschil* van beteekenis; b. v. *fruit, idee, katern*, die vrouwelijk en onzijdig zijn.

70. Sommige woorden wijzigen hun geslacht naar de beteekenis, die zij bekomen, en worden daarom **meerslachtige** substantieven genoemd. Hiertoe behooren:

1e die woorden, welke zoowel *voorwerpsnaam* als *stofnaam* kunnen zijn; b. v. *schildpad*, onzijdig en vrouwelijk; *hertshoorn*, mannelijk en vrouwelijk; *atlas*, mannelijk en vrouwelijk; *azuur*, mannelijk en onzijdig.

2e de vrouwelijke namen van *vruchten*, die mannelijk worden als zij den *boom* zelf aanduiden; b. v. *peer, perzik*.

3e *zaaknamen*, welke ook als *persoonsnamen* kunnen voorkomen; b. v. *ondeugd, brievenpost* mannelijk en vrouwelijk en *punt (tijdstip)* onzijdig en vrouwelijk — *trap* (al de treden) vrouwelijk, *trap* (eene trede) mannelijk.

71. **Gemeenslachtig** zijn die zelfst. naamw., welke mannelijk of vrouwelijk zijn, naar gelang zij een mannelijk of vrouwelijk persoon aanduiden; b. v. *bode, bediende, wees*. Sommige gaan uit op **-genoot** of op **-ling**; b. v.

echtgenoot, speelgenoot, kweeke ling, zuigeling, kloosterling. Als zij een vrouwelijk persoon te kennen geven, nemen zij eene -e aan, b. v. echtgenoot^e, leerlinge.

72. **Gelijkslachtige** zelfst. naamw. zijn die diernamen, welke hun spraakkunstig geslacht behouden, onverschillig of zij mannetjes of wijfjes aanduiden; b. v. nijlpaard, hagedis, konijn.

73. **Getal** is de vorm der substantieven, welke aanduidt of men aan *een* of aan *meer* voorwerpen van dezelfde soort denkt.

Er zijn dus twee getallen: **enkelvoud** en **meervoud**.

74. Het **enkelvoud** is steeds de grondvorm des woords en duidt een *enkel* voorwerp aan.

75. Alleen in het **enkelvoud** komen voor:

1. de *stofnamen*; b. v. zilver, kant, goud, ivoor.
2. de meeste *verzamelwoorden*.
3. de namen van de voorwerpen, die een begrip uitdrukken, dat geen meervoud toelaat; b. v. uitspansel.
4. de namen van *afgetrokken* denkbeelden; b. v. wijsheid, vlijt.
5. de zelfst. naamwoorden van werkwoorden, door voorvoeging van *ge*, gevormd; b. v. *-gedans*, *-gelopen*.

76. Het **meervoud** duidt eene *verzameling* van voorwerpen aan. Het wordt gevormd door achter het enkelvoud **-en** of **-s** te plaatsen.

De meervoudsvorm op **-s** is de *sterke*, die op **-en** de *zwakke* vorm.

77. Alleen in het **meervoud** komen voor:

1. *gebroeders, gezusters, hersenen, inkomsten, kosten, lieden, mazelen, pokken, metten, onkosten, ouders, voorouders, verzenen, zeden, ingewanden*.
2. de namen van *bergketenen*; b. v. de Ardennen, uitg. de Jura en de Himalaya.

78. Den **sterken** meervoudsvorm hebben:

1. de woorden die op *-em, -el, -en, -er, -aar, -ier, -aard, -erd* en *-ie* eindigen; b. v. *bodems, sleutels, degens, boenders, leer-aars, tuiniers, luiaards, schreeuwerds, tralies*.

2. de verkleinwoorden op *-je, -ken, -lijn, -el*; b. v. *huisjes, boekskens, vogelijns, kruimels*.

3. de woorden: *bruidgom, cent, knecht, kok, maat, oom, smid, stuk, vaandrig, wacht, zoon*.

4. de *militaire* titels; b. v. *luitenants*.

5. de *eigennamen*, als de laatste lettergreep den klemtoon *niet* heeft; b. v. „de De Ruyters en de Trompen leven nog.

79. Den **zwakken** meervoudsvorm hebben:

1. de zelfst. naamw. *graaf, heer, mensch, paus, prins, vorst*.

2. de mannelijke persoonsnamen op *-e*; b. v. *boden, getuigen*.

3. het onzijdig zelfst. naamw. *hart*.

D: *e* van den uitgang *-en* wordt weggelaten achter woorden, die op *-e* eindigen.

80. Eenige woorden hebben den **dubbel** meervoudsvorm *-ers, -eren*; b. v. *ei, eiers, eieren*; *hoen, hoenders, hoenderen*; *gemoed, gemoederen*; *goed, goederen*; *kind, kinders, kinderen*; *lied, liederen*; *lam, lammeren*; *rad, raders, raderen*; *rund, runders, runderen*; *kalf, kalvers, kalveren*; *blad, bladers, bladeren, gelid, gelederen*; *been, beenders, beenderen*; *spaan, spaanders, spaanderen*; *volk, volkeren*; *loof, lovers, loveren*.

81. Eenige woorden vormen hun meervoud **onregelmatig**.

1. de woorden die op *-man* eindigen, hebben in het meervoud *-lieden*; b. v. *werkman, werklieden*; uitg. *drieman, tienman, oranjeman, schoolman*.

Volksnamen verliezen den uitgang *-man* en nemen in plaats daarvan *-en* aan; b. v. *Engelsman, Engelschen*; *Noorman, Noren* (ook *Noormanzen*) — *Muzelman* heeft *Muzelmannen* (*Muzelman* is uit *Moslim* ontstaan). *Staatsman* heeft *staatsmannen* en *staatslieden*.

2. alle woorden op *-heid* hebben in 't meervoud *-heden*; b. v. *beleefdheden*.

3. de woorden *koe* en *vloot* hebben in 't meervoud *koeien, vlooiën*; *sieraad en kleinood* — *sieradiën en kleinodiën*; *rede en lende* — *redenen, lendenen* — *professor* heeft *professoren* en *professoren*; *vleesch* heeft *vleezen*.

4. de woorden *spit, split, schip, smid, lid, gelid, stad* hebben in 't meervoud *speten, spleten, schepen, smeden* (*smids*), *leden, gelederen, steden*.

5. de woorden die op *-a* eindigen verdubbelen de *a* voor de *-s*; b. v. *vla-vlaas, eega, eegaas*.

6. de woorden die op **-ie** eindigen en den klemtoon hebben op dien uitgang, nemen in het meervoud **-ën** aan; b. v. oblie**ë**n; de andere woorden op **-ie** nemen **-n** aan met deelteeken op de *e* van *ie*; b. v. vacanti**ë**n.

82. De **f** en **s** achter heldere klanken en tweeklanken komende, veranderen in **v** en **z**; b. v. hoef—hoeven, huis—huizen; uitg. kous, kruis, kuis, struis, paus, spies en de vreemde woorden op **-aaf** en **-oof**.

1. De **f** verandert in **v** als zij door een medeklinker voorafgegaan wordt; b. v. nerf, *nerven*; uitg. in vreemde woorden.

2. Komt **s** in 't enkelvoud achter een *scherpe* letter of achter **d**, **r** of **n** dan blijft zij standhouden in 't meervoud; b. v. schets, haars, beurs, laars, vers, cijns, gaus, grens, dons.

3. De **s** door **l** voorafgegaan, verandert in **z**; uitg. *pols*.

4. De woorden, die in 't enkelvoud een *onvolkomen* klinker hebben, gevolgd van een medeklinker, *verdubbelen* deze, als ten minste de klinker niet in 't meervoud helder wordt uitgesproken; b. v. pad, *paden* — ook *paden* — kat, *katten*.

5. De woorden op **-sch** eindigende, verdubbelen de **-s**; b. v. *flesschen*.

6. De slotmedeklinker van eene toonlooze lettergreep wordt niet verdubbeld; b. v. monnik, molik, dreumes, lemmet, wortel; uitg. in de uitgangen **-is** en **dom**; b. v. *vonnissen*, *dromedarissen*, *eigendommen*.

7. 'T meervoud van vreemde woorden en eigennamen met heldere slotklinkers wordt gevormd door **'s**; b. v. Maria's, komma's.

83. Sommige woorden hebben *tweeërlei* meervoudsvorm met *verschil* van beteekenis.

Beenen — beenderen, beginsels — beginse-
len, bladen — bladeren, dekens — dekenen,
heidens — heidenen, hemels — hemelen, histo-
ries — historiën, kleeden — kleederen, kleed-
jes — kleedertjes, knechts — knechten, let-
ters — letteren, middels — middelen, redens —
redenen, schepsels — schepselen, studies —
studiën, stellings — stellingen, tafels — tafe-
le, vaders — vaderen, wapens — wapenen,
wortels — wortelen, zittings — zittingen.

84. Eenige zelfst. naamw. ontleenen hun meervoud aan andere woorden; b. v. lach—lachjes, bedrog—bedriegerijen, leer-
leerstellingen, doel—doeleinden, raad—raadgevingen,
inleg—inlagen, zegen—zegeningen.

85. Vroeger bestond er weinig of geen onderscheid tusschen enkel- en meervoud van eenige woorden; b. v. *slaag* krijgen, voor: *slagen* krijgen, op de *been* houden, voor: op de *beenen* houden.

86. **Naamvallen** zijn de vormen, welke aanduiden, hoe een zelfstandig naamwoord in den zin voorkomt. Er zijn vier naamvallen: de 1e, 2e, 3e en de 4e naamval.

87. Een zelfst. naamw. staat in den **eersten** naamval (*nom'inatief*):

1. als 't het *onderwerp* van den zin is; b. v. de *jongen* werkt vlijtig.

2. als 't een deel van 't *gezegde* is; b. v. Karel is een flinke *jongen*.

3. als 't een aangesproken persoon aanduidt; b. v. *jongen*, wees vlijtig.

88. Een zelfst. naamw. staat in den **tweeden** naamval (*genitief*):

1. als 't *bezit* of *afkomst* aanduidt; b. v. de pennen des *meesters*; de woorden der *kinderen* (2e naamval van *afkomst*).

2. als 't het *geheel* beteekent, waarvan een deel genomen is; b. v. eene bete *broods* (2e naamval van *verdeeling*).

Staat het substantief zonder teeken van den 2en naamval, dan staat het in denzelfden naamval als de hoeveelheidsnaam; b. v. hij neemt een glas (4e nv.) wijn (4e nv.).

3. als 't het *onderwerp* aanwijst, dat de werking *verricht* of *ondergaat*; b. v. het schijnsel der *zon*, de beschrijving der *stad* (*onderwerpelijke* en *voorwerpelijke* 2e naamval.)

89. Een zelfst. naamw. staat in den **derden** naamval (*datief*) als 't het *doel* der handeling te kennen geeft; b. v. hij gaf dien *man* een stuiver.

Ook bij den datief spreekt men van den 3en naamval van *bezit*; b. v. hij brandt *zich* de hand, voor: *zijne* hand; van den 3en naamval van *voordeel* of *nadeel*, welke dan steeds door *voor* kan omschreven worden, en van den 3en naamval van *nadruk*; b. v. dat was *me* een *gejoel*.

90. Een zelfst. naamw. staat in den **vierden** naamval (*accusatief*):

1. als 't het lijdend *voorwerp* van een bedrijvend werkwoord is b. v. hij ontvangt eene *erfenis*.

2. als 't met een *voorzetsel* als bepaling voorkomt; b. v. dat meisje gaat naar school.

3. als 'teen maat, een prijs, een gewicht te kennen geeft; b. v. eenen voet lang, eenen gulden waard — (*bijwoordelijke vierde naamval*).

De 4e naamv. staat soms in plaats van den eersten; b. v. den vijand nangevallen!

91. De tweede naamval kan *omschreven* worden door het voorzetsel van gevolgd van een vierden naamval; b. v. de pennen des meesters — de pennen van den meester.

Bij werkwoorden ook soms door 't voorzetsel over; b. v. ontferm u over mij, ontferm u mijner.

92. De derde naamval kan *omschreven* worden door de voorzetsels aan en voor gevolgd van een vierden naamval; b. v. ik zend hem een brief -- ik zend aan hem een brief — ik kocht Piet een geschenk — ik kocht voor Piet een geschenk.

93. Men heeft tweeërlei verbuiging: de **zwakke** en de **sterke**. Alle manlijke en onzijdige zelfst. naamw., welke in den tweeden naamval enkelvoud **-s** aannemen en alle vrouwelijke zelfst. naamw. behooren tot de **sterke** verbuiging.

Alle mannelijke zelfst. naamw., welke in den tweeden naamval enkelvoud **-en** aannemen en het onzijdige **hart** behooren tot de **zwakke** verbuiging.

94. De zelfst. naamw. der zwakke verbuiging hebben ook den zwakken *meervoudsvorm*; van de substantieven der sterke verbuiging hebben sommige den *zwakken*, andere den *sterken* vorm in 't *meervoud*. Zoo heeft b. v. boek *boeken* en ijzer *ijzers* tot meervoud.

Vreemde woorden en eigenamen met heldere slotklinkers hebben in den tweeden naamval 's; b. v. Maria's boek.

De 's wordt achter *eigenamen* op een sisklank eindigende, *weggelaten*; b. v. Huygens' Korenbloemen.

Achter een *sisklank* en achter **-st** verandert de **-s** van den 2en naamval in **-es**; b. v. vleesch**es**, geest**es**.

95. **Voorbeeld** van **sterke** verbuiging.

Mannelijk.		Vrouwelijk.		Onzijdig.	
Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1e nv. hond	honden	zuster	zusters	kind	kinderen
2e „ honds	honden	zuster (s)	zusters	kinds	kinderen
3e „ hond (e)	honden	zuster	zusters	kind (e)	kinderen
4e „ hond	honden	zuster	zusters	kind	kinderen

96. Voorbeeld van **zwakke** verbuiging.

Mannelijk.		Onzijdig.	
Enkelvoud.	Meervoud.	Enkelvoud.	Meervoud.
1e nv. vorst	vorsten	hart	harten
2e " vorsten	vorsten	harten	harten
3e " vorst (e)	vorsten	hart (e)	harten
4e " vorst	vorsten	hart	harten

LIDWOORDEN.

97. **Lidwoorden** zijn woorden, welke dienen om aan te duiden of men aan eene *enkele* of aan eene *bepaalde* zelfstandigheid denkt.

Men heeft twee soorten van lidwoorden: 1e. het lidwoord van *bepaaldheid*: **de, het**; 2e. het lidwoord van *eenheid* is **een**.

De lidwoorden van *bepaaldheid* zijn de toonloos uitgesproken aanwijzende voornaamwoorden *die* en *dit* — het lidwoord van *eenheid* is het toonloos uitgesproken telwoord *een*.

Geen komt voor als *ontkennend lidwoord*; b. v. 't zijn *geen* centen maar duiten — ook als *ontkennend telwoord*; b. v. hij heeft *geen* brood in huis.

98. Verbuiging van het **lidwoord** van **bepaaldheid**.

Mannelijk.		Vrouwelijk.		Onzijdig.	
Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.	Enkelv.	Meerv.
1e nv. de	de	de	de	het	de
2e " des	der	der	der	des	der
3e " den	den	der (de)	den	het (den)	den
4e " den	de	de	de	het	de

99. Verbuiging van het **lidwoord** van **eenheid**.

Mannelijk.		Vrouwelijk.		Onzijdig.	
1e nv. een		eene		een	
2e " eens		eener		eens	
3e " eenen		eener		een (en)	
4e " eenen		eene		een	

100. De uitgang **-en** in den 3en en 4en naamval wordt veela weggelaten, 't welk in de meeste gevallen aanbeveling verdient.

Meermalen wordt het vrouwelijke *eene* tot *een* verkort.

Achter vrouwelijke woorden vindt men ook wel in den 2en naamval enkelvoud de **s**; b. v. 's werel**s** loon, moeders z**o**rg.

Een staat soms voor een meervoudig zelfst. naamw.; b. v. wat een goederen liggen hier!

Uitdrukkingen als: wacht een minuut of wat beteekenen; wacht eenige minuten.

In: ik heb een goede vijf gulden verdiend, heeft het telwoord *vijf* de beteekenis van een substantief.

101. Het lidwoord wordt **weggelaten**:

1. bij *eigennamen*; alleen als zij als soortnamen gebezigd worden, hebben ze het lidwoord; b. v. de *Cicero's* onzes tijds, ook als ze een bijv. naamw. bij zich hebben; b. v. de brave Hendrik.

2. bij zelfst. naamw. door een 2en naamval voorafgegaan; b. v. des keizers dood, Tollens' overwintering.

3. bij *slofnamen* in onbepaalden zin genomen.

4. bij zelfst. naamw., die als *aangesproken* persoon voorkomen; b. v. kind, let op!

5. bij *titels* en *opschriften*; Saar Peter, koning Filips; Rekenboek voor de scholen.

6. bij zelfst. naamw., die met een voorzetsel tot eene *bijwoordelijke* uitdrukking zijn vereenigd; b. v. bij tijds.

7. in *spreekwoorden*; b. v. *nood breekt wet*, spreken *is* zilver, zwijgen *is* goud.

8. wanneer een 2e naamval het bepaalde woord voorafgaat; b. v. 's Konings dood: *de* dood des Konings.

9. voor de woorden *gemeld*, *meergemeld*, *bovengenoemd*, *gezegde*; b. v. bovengenoemde zaak.

102. Het lidwoord wordt **herhaald**:

1. als de zelfst. naamw. eene *ongunstige* beteekenis hebben; b. v. *een* dierenbeul, *een* menschenplager.

2. als de zelfst. naamw. *niet denzelfden* persoon aanduiden; b. v. *de* oom en *de* voogd van deze knapen.

3. als de zelfst. naamw. eene *tegenstelling* vormen; b. v. *de* daglooner en *de* edelman, beiden moeten eenmaal sterven.

103. Het lidwoord wordt **niet herhaald**:

1. als de zelfst. naamw. in *getal* en *naamval* overeenkomen; b. v. *de* herijk *der* maten en *gewichten*.

2. als de beide zelfst. naamw. *denzelfden* persoon aanduiden, b. v. *de* oom en *voogd* dezer kinderen.

3. voor nevenschikte zindeelen, al verschilt getal en geslacht; b. v. *de* oom, *broeders* en *zusters* van A. waren afwezig.

Als men met nadruk spreekt kan men het lidwoord *herhalen*; b. v. *hij* was de vriend, de beschermer der verdrukten en armen, of ook wel *weglaten*: Dat is een held: vloot-

voogd, kapitein, stuurman en matroos, die man is alles te gelijk.

BIJVOEGLIJKE NAAMWOORDEN.

104. **Bijvoeglijke** naamwoorden (*adjectieven*) duiden eene *hoedanigheid* van eene *zelfstandigheid* aan, en volgen de zelfst. naamw., waarbij zij behooren, in geslacht, getal en naamval; b. v. 't *scheeprijke* Y, Jan staat *vroolijk* op; de jurk wordt *groen* geverfd.

105. Naar hun *oorsprong* verdeelt men de bijvoeglijke naamw. in *stam-*, *afgeleide* en *samengestelde* woorden.

106. **Stamwoorden** zijn: goed, zuur, rein, schoon e. a.

107. **Afgeleide** bijv. naamw. worden gevormd door de achtervoegsels *-achtig*, *ächtig*, *-haftig*, *-baar*, *-lijk*, *-loos*, *-zaam*, *-el*, *-en*, *-ig*, *-erig*, *-sch*, *-er*.

De 7 eerstgenoemde en *-lei* en *-hande* waren vroeger op zichzelf staande woorden.

108. **-Achtig** duidt het *bezit* aan der zaak, uitgedrukt door het voorafgaande woord; b. v. *deelachtig*, *twijfelachtig*.

-Achtig, zonder klemtoon, duidt *overeenkomst* aan, als het achter substantieven en adjectieven geplaatst is; b. v. *aardachtig*, *roodachtig*. Achter werkwoorden gevoegd, geeft het *geneigdheid* tot iets te kennen; b. v. *snapachtig*.

-Hartig heeft dezelfde kracht als *ächtig*; b. v. *krijgshartig*.

-Baar is afkomstig van het oude werkwoord *beren* (dragen). Achter zelfst. naamw. duidt het *voortbrengen*, tot iets *geschikt* zijn, aan; b. v. *dankbaar*, *ooievaar*, *strijdbaar*. Achter werkwoorden geeft het *vatbaarheid* te kennen voor hetgeen het eerste deel des woords aanwijst; b. v. *eetbaar*.

Openbaar is eene samenstelling en beduidt open en bloot.

-Lijk komt

1. achter zelfst. naamw. en duidt den *aard* der voorwerpen aan; b. v. *vreeseijk*.

2. achter bijv. naamw., en geeft dan *overeenkomst* te kennen; h. v. *liefelijk*.

3. achter werkwoorden en beteekent de *mogelijkheid* der werking; b. v. *doenlijk*.

4. achter bijwoorden; b. v. *achterlijk*.

-**Loos** komt van *liezen* (verliezen) en duidt

1. achter werkwoorden *ongeschiktheid* — b. v. *stoorloos*, en
2. achter substantieven *gemis*; b. v. *kinderloos*.

-**Zaam** duidt

1. achter zelfst. naamw. *bezitten*; b. v. *heilzaam*.
2. achter werkwoorden *geschiktheid* aan; b. v. *buigzaam*.

Langzaam is samengesteld uit *lang* en *saan*, dat *traag* be-
duidt, *zeldzaam* is ontstaan uit *zellsien*, *sien* beteekent *schoon*; uit
zeld is *zelden* gevormd.

-**El** komt achter werkwoorden; b. v. *schamel*.

-**En** vormt van zelfstandige naamwoorden adjectieven, die de *stof*
aanduiden, waarvan de dingen gemaakt zijn en daarom *stoffelijke*
bijvoeglijke naamwoorden heeten; b. v. *goud*, *gouden*.

Soms beteekent het „*behoorende tot*“; b. v. *eigen*.

-**Ig** wordt gevoegd:

1. achter zelfst. naamw. en beteekent *voorzien* van hetgeen de
stam aanwijst; b. v. *kundig*.

2. achter werkwoorden en dan duidt het *geneigdheid* aan tot het-
geen het eerste deel des woords aanwijst; b. v. *begeerig*.

3. achter bijwoorden; b. v. *innig*.

-**Erig** komt achter werkwoorden en subetantieven om bijv. naamw.
met *ongunstige* beteekenis te vormen; b. v. *schreeuwerig*, *zan-
gerig*.

-**Sch** duidt

1. achter zelfst. naamw. en bijv. naamw. *overeenkomst* of *afkomst*
aan; b. v. *slaafsch*; *hemelsch*.

2. achter werkwoorden en bijwoorden duidt 't *geneigdheid tot* of *betrek-
king* aan, b. v. *speelsch*; *gindsch*.

Als het grondwoord een volksnaam is, staat dit voor **-sch** in
den stamvorm; b. v. *Poolsch*.

Achter uitheemsche woorden en volksnamen op **-s**, gaat **-sch**
in **-isch** over; b. v. *enclitisch*, *Pruisisch*; ook in: *af-
godisch*, *wettisch*.

Gaat het bijwoord op **-s** uit, dan wordt deze voor de **-sch**
weggelaten; b. v. *vergeefs*, niet *vergeeffsch*.

109. **Aarts** voor bijv. naamw. gevoegd, geeft te kennen dat de
persoon in *hooge mate* de eigenschap bezit, door het grondwoord uit-
gedrukt; b. v. *aartsdom*.

On voor bijv. naamw. geplaatst duidt *ontkenning* aan; b. v. *onge-
loovig*.

Wan duidt een *gebrek* aan; b. v. *wanstaltig*.

Mis geeft eene *tegenstelling* te kennen; b. v. *mismoe dig*.

110. **Samengestelde** bijvoeglijke naamw. kunnen tot
eerste lid hebben:

1. een *zelfst. naamw.*; b. v. *honingzoet*, *ijskoud*, *koren-
blauw*.

2. een *bijv. naamw.*; b. v. *donkerrood*, *lankmoed g.*

3. een *werkwoord*; b. v. *leergierig*.

4. een *bijwoord*; b. v. *alwijs*, *indroog*.

111. Aaneengeschreven worden:

1. de *bijv. naamw.* vergezeld van de *bijwoorden* *wel*, *vol*, *al*; b. v. *weizalig*, *volkomen*, *alwijs*.

2. de namen van kleuren uit twee *bijv. naamw.* samengesteld, die op zich zelf weer eene afzonderlijke kleur aanduiden; b. v. *blauwzwart*.

112. Het *bijvoegl. naamw.* kan *attributief* of *praedica-tief* gebruikt worden. Het is *attributief* als er een *zelfst. naamw.* op volgt; *praedica-tief*, als het door een *werkwoord* met het *zelfst. naamw.* verbonden is.

113. Attributief worden gebruikt:

1. *Stoffelijke* *bijv. naamw.*; de *gouden gedenkpenning*, een *lakensche jas*.

2. de *bijv. naamw.* op *-ling* en de meeste op *-lijk*; b. v. de *zonderlinge man*, de *genoeglijke bijeenkomst*.

3. de *bijv. naamw.* *afhandig*, *gewezen*, *huidig*, *jaarlijksch*, *dage-lijksch*, *voormalig*, *zijwaartsch*, *ruggelingsch* en soortgelijke; b. v. de *gewezen burgemeester*, ten *huidigen dage*, het *dagelijksch brood*, de *voormalige onderwijzer*, de *zijwaartsche beweging*, de *ruggelingsche sprong*.

Eene enkele maal staat het *bijvoeglijk* achter het *zelfstandig naamwoord*; b. v. *kind-lief*, *Staten-generaal*.

114. Alleen *praedica-tief* bezigt men: *bedacht*, *beducht*, *be-hept*, *benooidigd*, *benieuwd*, *bereid*, *bestand*, *besloten*, *gestand*, *gevaar*, *getroost*, *gewoon*, *handgemeen*, *kwijt*, *meester*, *onpasselijk*, *machtig*, *pal*, *schrapp*, *braak*, *leed*.

115. De *verbuiging* der *bijv. naamw.* is *zwak* of *sterk*.

De *sterke* *verbuiging* komt:

1. voor een *onzijdig* *zelfst. naamw.* met het *lidwoord een*.

2. voor een *mannelijk* *zelfst. naamw.* met het *lidwoord een*, als het *bijv. naamw.* ziet op den *stand* van den *persoon*.

3. voor het *bijv. naamwoord* na de woorden *eenig*, *menig*, *ieder*, *elk*, *zaker*, *sommig*, *geen*, *veel*.

In beide gevallen is de 2e *naamval* *uitgezonderd*.

116. Voorbeeld van *sterke* *verbuiging*.

	Mannelijk.	Enkelvoud.	Onzijdig.	Algemeen
		Vrouwelijk.		Meervoud.
1e	nv. goed	goede	goed	goede
2e	" goeds	goeder	goeds	goeder
3e	" goeden	goede (r)	goed (en)	goeden
4e	" goeden	goede	goed	goede

117. Voorbeeld van zwakke verbuiging.

	Enkelvoud		Algemeen
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Meervoud.
1e nv. goede	goede	goede	goede
2e " goeden	goede	goeden	goede
3e " goeden	goede	goede (n)	goeden
4e " goeden	goede	goede	goede

In uitdrukkingen als Willem de Eerste, Karel de Stoute heeft het bijv. naamwoord de zwakke verbuiging.

118. In sommige uitdrukkingen geeft het verschil in *verbuigingsvorm* tevens verschil in *beteekenis* te kennen; b. v. een groote vorst — een groot vorst, een goede vader — een goed vader, een flinke schatter — een flink schatter, een oude burgemeester — een oud burgemeester — een oud-burgemeester,

119. Bij de werkwoorden *staan, liggen, sterven, vriesen, hongeren* komen bijv. naamwoorden in den 1en naamval; b. v. hij is dood gehongerd.

De bijv. naamwoorden *deelachtig, matig, schuldig, zeker, kundig, vol, zat* hebben den genitief bij zich; b. v. der zake kundig.

De bijv. naamwoorden *aangenaam, bekend, gelijk, genegen, lief, welkom* regeeren den *derden* naamval; b. v. hij is mij zeer genegen.

De bijv. naamwoorden *getroost, gewaar, meester, verschuldigd, veilig, kwijt, bijster* regeeren den vierden naamval; b. v. hij is het spoor bijster.

120. Onverbogen blijven:

1. de *praedicatief* gebruikte bijvoeglijke naamwoorden.
2. de *stoffelijke* bijvoeglijke naamwoorden op *-en* eindigende.
3. de bijvoeglijke naamwoorden op *-er*, die van *plaatsnamen* zijn afgeleid.
4. de bijvoeglijke naamwoorden *rechter* en *linker*.
Rechter en *linker* zijn vergrootende trappen van *recht* en *link*.
5. de bijvoeglijke naamwoorden die als *bijstelling* achter 't zelfst. naamw. voorkomen; b. v. die tuin zoo fraai.
6. *deelwoorden* en *meerlettergrepige* bijv. naamw. op *-en* en *-er*;
b. v. de tevreden jongen, een aangenamer plicht.
7. het bijvoeglijk naamwoord *eigen*, als het *dezelfde* beteekent.

121. Het bijv. naamw., waarbij het zelfst. naamw. verzwegen is, heeft dezelfde verbuiging als dat zelfst. naamw.; b. v. dit zijn rijpe en dat onrijpe appelen.

122. Een bijv. naamw. kan ook als *zelfst. naamw.* voorkomen, en

dient dan om personen naar eene *kenmerkende hoedanigheid* te noemen. Het heeft de volgende verbuiging:

	Enkelvoud.	Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk
		Mann. en Vrouw.
1e nv.	rijke	rijke
2e "	rijken	rijken
3e "	rijke	rijken
4e "	rijke	rijken

De tweede naamval van 't Onzijdig enkelvoud is alleen na de woorden *iets, niets, en wat* gebruikelijk; b. v. *iets goeds*.

123. De bijv. naamw. bezitten nog vormen om de verschillende **graden der hoedanigheid** uit te drukken. Deze vormen heeten **trappen van vergelijking**.

Men noemt ze ook wel *trappen van beteekenis*, en dan heet de vergrootende trap de *vergelijkende*.

124. Er zijn drie trappen van vergelijking:

1. de **stellende** trap (*positief*) is het *onveranderd* bijvoeglijk naamw.; b. v. *fraai*.

2. de **vergrootende** trap (*comparatief*) wordt gevormd door achter den stellenden trap **-er** te voegen; b. v. *fraai er*.

3. de **overtreffende** trap (*superlatief*) wordt gevormd door achter den stellenden trap **-st** te voegen; b. v. *fraai st*.

-Er en **-st** worden verkeerdelijk onder de buigingsuitgangen gerekend; het zijn achtervoegsels.

125. Sommige taalkundigen spreken van drieërlei *vergrootende* trap: a. die van *gelijkheid*: het bijv. naamw. door *even* voorafgegaan; b. die van *minderheid*: het bijv. naamw. door *minder* voorafgegaan; c. die van *meerderheid*: het bijv. naamw. met **-er** tot uitgang.

Deze nemen dan ook tweeërlei *overtreffenden* trap aan: a. de *volstrekke*: het bijv. naamw. door *zeer* voorafgegaan; b. de *betrekkelijke*: het bijv. naamw. met **-st** tot uitgang.

126. Als de *stellende* trap op **-r** eindigt, dan wordt ter vorming van den *comparatief* eene **d** voor den uitgang van den vergrootenden trap gevoegd; b. v. *helder—helder der*.

Als de *stellende* trap op **-s** of **-sch** eindigt, voegt men ter vorming van den *overtreffenden* trap eene enkele **-t** er achter; b. v. *wijs—wijs t*.

127. Soms worden de *trappen van vergelijking* door de woorden *meer* en *meest* aangeduid; b. v. *meer* gebruikelijk (*comparatief*), *meest* gebruikelijk (*superlatief*).

128. De vergrootende trap **moet omschreven** worden als twee of meer eigenschappen derzelfde zaak met elkander vergeleken worden; b. v. *dat is meer waar dan vernuftig*.

De overtreffende trap moet na het lidwoord gebruikt worden, als men van twee zelfstandigheden spreekt; b. v. hij is de *braafste* van hun beiden.

129. Eenige bijvoegl. naamw. vormen hunne trappen van vergelijking **onregelmatig**.

goed	beter	best
kwaad	erger	ergst
menig	meer	meest
weinig	minder	minst

De stellende trap van *erg* komt nog voor in *ergdenkend*, *arglistig*. *Beter* en *best* zijn van 't verouderd bijv. naamw. *bet* gevormd, dat nog in *betweter* gevonden wordt. *Best* staat dus voor *betst*. *Leet* is 't tegenovergestelde van *eerst*; *laetst* van *eerst* en *vroegst*.

Als de overtreffende trap op *-ste* of *-sten* in lettergrepen gescheiden wordt, dan behoudt het bijv. naamw. den onveranderden vorm; b. v. diep-*ste*, wijd-*ste*, vast-*ste*.

Het bijv. naamw. in den overtreffenden trap heeft steeds het lidwoord van bepaaldheid voor zich, uitgez. de bijv. naamw. *best*, *hoogst*, *nierst* en ook bij *aansprekingen*.

180. Bij samengestelde bijv. naamw. neemt alleen het laatste lid de trappen van vergelijking aan; b. v. goedkoop, goedkooper, goedkoopst.

Goedkoop (goe'koop), als bijwoord gebruikt, heeft *beter-* en *bestkoop*.

131. Eenige bijv. naamw. hebben wegens hunne beteekenis *geene trappen van vergelijking*.

1. die samengestelde, waarvan 't eerste lid geene vergrooting toelaat; b. v. ijskoud, kurkdroog.

2. die samengestelde, wier laatste lid de naam eener kleur is; b. v. donkerblauw.

3. de *stoffelijke* bijvoeglijke naamwoorden.

4. de bijv. naamw. op *-er*, die van *plaatsnamen* zijn afgeleid.

5. de *tegenwoord'ige* deelwoorden als bijv. naamw. gebruikt.

In sommige gevallen hebben de woorden vol, volmaakt, blind, stom, eenigst, eigenst wel trappen van vergelijking.

132. Als een bijv. naamw. tot meer dan één zelfst. naamw. behoort, die hetzelfde geslacht en getal hebben, wordt het bijv. naamw. *niet herhaald*; b. v. X heeft *schoone* boeken en prenten.

Soms is het noodig het bijv. naamw. met een koppelteeken aan 't zelfst. naamw. te verbinden; b. v. een gouden-horlogemaker.

TELWOORDEN.

133. **Telwoorden** zijn woorden, die de *hoeveelheid* of de *rangorde* der *zelfstandigheden* te kennen geven; b. v. vijf, acht, tien, sommige.

134. Er zijn twee soorten van telwoorden: *hoofdgetallen* en *ranggetallen*.

135. De **hoofdtelwoorden** duiden aan *hoeveel* voorwerpen er van dezelfde soort zijn genomen; b. v. drie petten.

De **ranggetallen** geven te kennen 't *hoeveelste* voorwerp in zijne soort bedoeld wordt; b. v. de zevende pet.

136. De hoofd- en ranggetallen worden beide onderscheiden in *bepaalde* en *onbepaalde*.

137. De **bepaalde** hoofdgetallen zijn de *hoeveelheidsnamen* in de natuurlijke volgorde.

De **onbepaalde** hoofdgetallen wijzen op de hoeveelheid zonder haar te noemen. Zij zijn: menig, sommige, vele, weinige, ettelijke, alle, genoeg, wat.

138. **Bepaalde** ranggetallen zijn: derde, twintigste, vier en veertigste.

Onbepaalde ranggetallen zijn: zooveelste, hoeveelste.

De onbepaalde telwoorden zijn eigenlijk bijv. naamw. of zelfst. gebruikte bijv. naamw.; *zelfstandig* gebruikt heeten ze ook wel *gemeenschelijke* substantieven.

139. Tot de **stamwoorden** behooren de getallen van een tot tien, honderd, duizend, *millioen* (miljoen) en vele onbepaalde hoofdgetallen.

140. De **afgeleide** worden gevormd door de achtervoegsels *-tig*, *-lif*, *-de*, *-ste*, *-lei*, *-hande*.

141. Door **-tig**, dat *tien* beteekent, vormt men de tientallen van twintig tot negentig, soms met verandering van 't grondwoord; b. v. dertig, veertig.

-Lif (*lf*), dat *blijft* beteekent, komt voor in elf en twaalf.

-De en **-ste** vormen van hoofdgetallen ranggetallen, b. v. *der-tien de*, *achtste*.

Van twee tot negentien worden zij gemaakt met *-de*, de overige met *-ste*. Een wordt *eerste*, drie *derde* en acht *achtste*.

De telwoorden *eerste* en *laatste* kunnen ook als bijvoegl. naamw. voorkomen. Zoo is in: dit waren de eerste plaatsen, die wij bezochten *eerste* een telwoord — in: dit zijn de eerste (voornaamste) personen der stad en in: dit is een eerste liefhebber van rekenen is *eerste* een bijv. naamw.

-*Lei* en *-hande* waren vroeger zelfst. naamw. en beteekenden *soort*; b. v. *drieërlei*, *drieërhande*.

142. De telwoorden, die samen den naam eener hoeveelheid uitmaken, blijven gescheiden, behalve *tien* en *honderd*, welke met andere verbonden worden; b. v. *acht-tien*, *negenhonderd*.

Sommige telwoorden zijn samengesteld uit een ranggetal en het telwoord *half*; b. v. *dertiendhalf*, dat *twaalf* geheelen en het dertiende half beteekent.

Alles bestaat uit *al* en *des*, de tweede naamval van 'taanwijzend voornaamwoord *die*.

Alleen bestaat uit de telwoorden *al* en *een*.

143. Tot de **telwoorden** rekt men nog:

1. de *herhalings*getallen; b. v. *eenmaal*, *drie w e r f*.
2. de *verdubbelt*tallen; b. v. *tienvoudig*, *drievuldig*.
3. de *soort*getallen; b. v. *zesderlei*, *allerhande*.

144. Verbuiging der **bepaalde** telwoorden.

De telwoorden *een* en *ander* worden als 't lidwoord van eenheid verbogen.

De *hoofdgetallen* kunnen in 't meervoud voorkomen; b. v. de *twaalven*, de overzetting der *Zeventigen*. Zij worden steeds door een meervoudig zelfst. naamw. gevolgd; b. v. *zes* en *dertig* boeken, 'tis over *negenen*.

In: *honderden* schapen, *duizenden* guldens zijn *honderd* en *duizend* zelfst. naamw. met den *meervoudsuitgang* *-en*.

Om eene *verzamelde* hoeveelheid uit te drukken worden de woorden *uur*, *last*, *pond*, *vost*, *el*, *gulden*, *jaar*, *man*, door een telwoord voorafgegaan, in 't *enkelvoud* geplaatst; b. v. *drie jaar*, *acht mud*.

145. **Beide** wordt aldus verbogen:

1e nv. *beide*, 2e nv. *beider*, 3e nv. *beiden*, 4e nv. *beide*.

Worden onbepaalde telwoorden zelfstandig gebruikt om *personen* aan te duiden, dan schrijft men in 't meervoud *beiden*, *allen*, *eenigen*, en om *zaken* aan te wijzen steeds *beide*, *alle*, *eenige*.

Dit geldt ook van *eerste* en *laatste*.

146. *Ander* beteekent *twee* en is dus een bepaald telwoord. Het wordt, met *een* verbonden, in den 1en nv. een ander, 2en nv. eens anders, 3en nv. een ander, 4en nv. een ander. In 't meervoud steeds *anderen*, alleen de 2e nv. heeft *anderer*.

147. Verbuiging der **onbepaalde** telwoorden.

Elk, ieder, iegelijk komen steeds in 't enkelvoud voor; *elk* en *ieder* nemen *soms* het lidwoord van *eenheid* voor zich, *iegelijk* heeft het *altijd* bij zich.

Al blijft onverbogen als er een lidwoord van bepaaldheid of een *bijvoeglijk* voornaamwoord op volgt; b. v. *al de huizen, al mijne boeken* — als er een *zelfstandig* naamwoord op volgt wordt het *alle*; b. v. *alle jongens*.

Geheel, gansch en *half* blijven voor de namen van landen en in zekere uitdrukkingen onverbogen; b. v. *hij is geheel oor*. *Geheel* wordt door een lidwoord of voornaamwoord van 't substantief gescheiden; b. v. *geheel de stad* liep uit.

Gezamenlijk heeft meestal *de* of *het* voor zich; b. v. *de gezamenlijke inkomsten*.

Geen wordt verbogen als *een*. Als het in beteekenis gelijk staat met *niet*, blijft het onverbogen.

Veel en *weinig*, op 't getal der voorwerpen ziende, blijven onverbogen; b. v. *veel (weinig) kinderen zijn heden ter school gekomen*. — Op de *soort* ziende, laten zij verbuiging toe; b. v. *vele (weinige) kinderen hebben heden een prijs gekregen*.

Enige, ettelijke, sommige, onderscheidene hebben de bijvoeglijke verbuiging.

Genoeg is onverbuigbaar.

Zeker heeft in 't enkelvoud de beteekenis van *eenig*, in 't meervoud van *sommige*.

Meerdere in den zin van *verscheidene* verdient afkeuring.

VOORNAAMWOORDEN.

148. **Voornaamwoorden** zijn woorden, welke dienen om *zelfstandigheden* aan te wijzen.

149. Het voornaamwoord kan *zelfstandig* en *bijvoeglijk* gebruikt worden. Het is *bijvoeglijk* gebruikt als de zelfstandigheid *aangewezen* en tevens *genoemd* wordt; b. v. *dit boek is fraai ingebonden* — het is *zelfstandig* gebruikt als de zelfstandigheid alleen *aangewezen* en niet *genoemd* wordt, 't is dan de plaatsvervanger van het zelfst. naamw.; b. v. *dit zal hem aangenaam zijn*.

Sommige voornaamwoorden kunnen zowel *bijvoeglijk* als *zelfstandig* gebruikt worden.

150. De meeste voornaamwoorden zijn *stamwoorden*, b. v. de persoonlijke voornaamw. — *afgeleid* zijn: *iemand*, *niemand* e. a. — *samengesteld*: *degene*, *dezelve* e. a.

151. De voornaamwoorden worden verdeeld in zeven soorten: 1. *persoonlijke*, 2. *bezittelijke*, 3. *aanwijzende*, 4. *bepaling-aankondigende*, 5. *onbepaalde*, 6. *vragende*, 7. *betrekkelijke* voornaamwoorden.

152. **Persoonlijke** voornaamwoorden dienen om den *spreker*, den *hoorder* of een *derden* persoon aan te wijzen.

Er zijn dus *drie* personen: de *1e*, de *2e* en de *3e* persoon.

153. De 1e persoon *enkelvoud* wordt gebruikt als men van *zich zelve*n spreekt; b. v. *ik werk*.

De 2e persoon *enkelvoud* wordt gebruikt als men spreekt van een *ander*, tot *wien* men spreekt; b. v. *gij werkt*.

De 3e persoon *enkelvoud* wordt gebruikt als men spreekt van een *ander* tot *wien* men *niet* spreekt; b. v. *hij werkt*.

De 1e persoon *meervoud* wordt gebruikt als men van *zich zelve*n en tegelijk van een *ander* spreekt; b. v. *wij werken*.

De 2e persoon *meervoud* wordt gebruikt, als men van *meer* dan een en tegelijk *tegen* die spreekt; b. v. *gij werkt*.

De 3e persoon *meervoud* wordt gebruikt, als men spreekt van *anderen*, tot *wien* men *niet* spreekt; b. v. *zij spreken*.

De persoonlijke voornaamwoorden zijn alle zelfstandig.

154. **Verbuiging der persoonlijke voornaamwoorden.**

1e persoon.		2e persoon.	
Enkelvoud.	Meervoud	Enkelvoud en Meervoud.	
1e nv. ik ('k)	wij (we)	gij (ge)	
2e " mijns, mijner	onzer	uws, uwer	
3e " mij (me)	ons	u	
4e " mij (me)	ons	u	
	3e persoon.		
	Enkelvoud.		
	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1e nv. hij	zij (ze)	het ('t)	
2e " zijns, zijner	harer (haars)	zijns (zijner)	
3e " hem	haar (heer)	het ('t)	
4e " hem	haar (ze)	het ('t).	

Meervoud.

Mannelijk en Onzijdig.

Vrouwelijk.

4e nv. zij (ze)	zij (ze)
2e " hunner	hare
8e " hun	haar (ze)
4e " hen (ze)	haar (ze)

155. Voor *ik* en *het* gebruikt men wel 'k en 't.

Voor *mij, gij, wij, zij, haar, hun* bezigt men *me, ge, we, ze*.

Mijner, woer, onzer, zijner komen nog in verouderde uitdrukkingen voor.

Mijns, uws, zijns worden met *zelfs* en *gelijke* verbonden; b. v. *uwzelfs* wil, *mijns* gelijke.

Je voor *u* en *gij* is alleen in de spreektaal gebruikelijk.

'T voornaamwoord van den 2en persoon enkelvoud *du* is niet meer in gebruik.

Voor *haar* bezigt men wel eens *heur*.

Wij voor *ik* is alleen in de kanselarijstijl gebruikelijk; b. v. *Wij Willem, koning der Nederlanden*.

156. **Zich** is een **terugwerkend** persoonlijk voornaamw. en wordt in den 3en en 4en naamval, in de beide geslachten en in de drie geslachten gebruikt.

157. **Elkander** en **malkander** zijn **wederkeerige** persoonlijke voornaamwoorden. Zij hebben in den 2en naamval *elkanders, malkanders*, en in 't meerv. *elkanderen, malkanderen*; b. v. zij slaan *elkander: de een slaat den ander*. — In: hij slaat *zich* is *zich* dezelfde persoon, die de werking verricht en ondergaat.

158. **Zelf** wordt bij andere persoonlijke voornaamwoorden gevoegd om eene uitsluiting van andere voorwerpen uit te drukken. Het wordt aldus verboden:

Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.
1e nv. zelve, zelfs	zelve	zelve, zelf
2e " zelven	zelve	zelven
3e " zelven	zelve	zelven, zelf.
4e " zelven, zelf	zelve	zelve, zelf.

In 't meervoud in alle geslachten en naamvallen *zelven*; sommigen schrijven *selve*.

159. **Bezittelijke** voornaamwoorden wijzen aan of eene zelfstandigheid met den spreker, den hoorder of een derden persoon in *betrekking* staat of er aan toe behoort.

Zij zijn: *mijn, ons, uw, zijn, haar, hun.*

De bezittelijke voornaamwoorden zijn ontstaan uit den 2en naamval der persoonlijkke.

160. **Verbuiging der bezittelijke voornaamwoorden.**

	Enkelvoud.	Algemeen
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Meervoud.
1e nv. mijn	mijne	mijne
2e " mijns	mijner	mijner
3e " mijnen, mijn	mijner (mijne)	mijnen (mijn)
4e " mijnen, mijn	mijne	mijne

Men schrijve *ons beider* vriend, *uw beider* huis, en niet *u beider* huis.

Ten mijnent, ten uwent is eene verkorting van *te mijnen huize*, enz.

De bezittelijke voornaamwoorden worden wel eens door het adjectief versterkt of vervangen; b. v. ik heb het met *mijne eigen* oogen gezien.

Men gebruikt meer en meer den afgekorten vorm *mijn* en *uw* voor *mijnen* en *uwen*.

161. De bezittelijke voornaamwoorden worden *bijvoeglijk* en *zelfstandig* gebruikt. Als ze niet alleen den *bezitter* aanduiden, maar ook in de plaats van de *bezitting* komen, heeten ze *bijvoeglijk*; als ze alleen den *bezitter* aanwijzen, zijn ze *zelfstandig* gebruikt.

162. De bezittelijke voornaamwoorden van den 3en persoon hebben tweërlei *geslacht* en *getal*: dat van den *bezitter* en dat van de *bezitting*, (*subjectief* en *objectief* geslacht en getal); b. v. zijne zusters gaan Zaterdag naar Haarlem. Hierin is *zijne* naar den *bezitter* mannelijk enkelvoud, naar de *bezitting* vrouwelijk meervoud.

De *bezittelijke* voornaamwoorden van den 1en en 2en persoon hebben tweërlei *getal*; b. v. mijne boeken zijn fraai gebonden. Hierin is *mijne* naar den *bezitter* enkelvoud, maar naar de *bezitting* meervoud.

163. Als het *taalkundig* geslacht der naamwoorden niet met het *natuurlijk* geslacht overeenstemt, dan voegt het bezittelijk voornaamw. zich naar het laatste; b. v. dit *meisje* heeft *haar* arm gebroken.

164. De zelfstandig gebruikte bezittelijke voornaamwoorden hebben de volgende *verbuiging* :

Enkelvoud			Algemeen
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig	Meervoud.
1e nv. de mijne	de uwe	het zijne	de onze
2e " des mijnen	der uwe	des zijnen	der onze
3e " den mijnen	de (der) uwe	het zijne	der onzen
4e " den mijnen	de uwe	het zijne	de onzen

165. Het bezittelijk voornaamwoord komt nog wel zonder zelfst. naamw. voor als de beteekenis van het zelfst. naamw., ook zonder vermelding er van, bekend is; b. v. Groet hem en de zijnen, (zijne huisgenooten).

166. **Aanwijzende** voornaamwoorden zijn woorden, welke door *aanwijzing* te kennen geven *wie* of *wat* bedoeld wordt.

Eenige geven te kennen of de voorwerpen zich *nabij* of meer *verwijderd* van den spreker bevinden.

Zij zijn: *deze*, *dit*, *die*, *dat*, *gene*; *zulk*, *zoodanig*, *dusdanig*, *dergelijk*, *dezelfde* en *dezelve*, *zeker*.

167. *Deze* en *dit* worden gebruikt voor voorwerpen, welke *nabij* zijn, *die* en *dat* voor zulke, welke *verderaf* zijn; b. v. *deze* tafel en *die* stoel.

Gene duidt aan, dat zich tusschen den spreker en 't aangewezen voorwerp nog een ander bevindt; aan *gene* zijde van den weg.

Deze en *gene*, zelfstandig gebruikt, worden meervoudig *dezen* en *genen*.

Zeker gebruikt men om te kennen te geven, dat men niet aanwijzen *kan* of *wil*; b. v. *zeker* heert te A. — 'T is dus eigenlijk geen aanwijzend voornaamwoord.

Zulk wordt in 't meervoud zelfstandig gebruikt en wordt dan met *de* verbonden (*dezulke*).

168. **Verbuiging** van *deze*, *die* en *gene*.

Enkelvoud			Algemeen
Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Meervoud.
1e nv. deze	deze	dit	deze
2e " dezes	dezer	dezes	dezer
3e " dezen	dezer (deze)	dezen (dit)	dezen
4e " dezen	deze	dit	deze

	Enkelvoud			Algemeen Meervoud.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	
1e nv. die		die	dat	die.
2e " diens	(dies, des)	dier (der)	diens (dies, des)	dier(der,er)
3e " dien		dier (die)	dien, dat	dien
4e " dien		die	dat	die
<hr/>				
1e nv. gene		gene		gene
2e " genes		gene		gener
3e " genen		gener (gene)		genen
4e " genen		gene		gene

169. De vorm *dezen* in den 1en en 4en naamval meervoud wordt alleen gebruikt als het *zelfstandig* voorkomt.

De tweede naamvallen *dies, des, der, er* komen voor in *desniettemin, deswege, derhalve, dermate, desgelijks, des ondanks, desnoods, desverkiezende*.

Er is ontstaan uit **der** door afkapping der **d** en moet wel onderscheiden worden van 't bijwoord **er**, eene verkorting van **daar**; b. v. in: *er zijn er drie gekomen*, is het eerste *er* een *bijwoord* en 't laatste een *voornaamwoord*.

De derde naamval van *dit* en *dat* komt nog voor in: *te dien einde, te dezen opzichte, bij dezen, in dezen, na dezen, in dier voege, dien volgens*.

Dezelve heeft in het onzijdig enkelvoud *hetzelve* en tot tweede naamvallen *deszelfs, derzelve* als 't voor een zelfst. naamw. komt en *deszelven* en *derzelve* als 't achter een zelfst. naamw. geplaatst is.

Zulk, dusdanig en *zoodanig* worden in 't enkelvoud meest door het lidwoord van *eenheid* gevolgd; b. v. *zulk, dusdanig, zoodanig een boek*.

Ook worden *dusdanig* en *zoodanig* weleens door het lidw. *een* voorafgegaan; b. v. *een dusdanig boek*.

Zeker en *dergelijk* hebben meestal het lidwoord *een* voor zich.

170. De aanwijzende voornaamw. worden dikwijls vervangen door de *samengekoppelde* bijwoorden *daarvan* (er van), *daarin* (er in), *daarmede* (er mede), *hieraan* (er aan); b. v. hebt gij in *dat* huis gewerkt? Ja, *daarin* was ik bezig.

Enige bijwoorden van plaats zouden onder de aanwijzende voornaamwoorden geteld kunnen worden; b. v. *hier, daar ginds, ooit*.

171. **Bepaling-aankondigende** voornaamwoorden zijn zulke, die een *bepalenden* zin bij zich behoeven om een voorwerp aan te wijzen.

Zij zijn: *degene, diegene, hetgene*; b. v. *degene*, die dit beweert, vergist zich — *datgene*, wat gij daar zegt, is moeilijk te bewijzen.

Sommige aanwijzende voornaamw., te weten: *die, dezelfde, dusdanig, zoodanig* en *zulk* worden even als de persoonlijke voornaamwoorden *hij, zij* wel als *bepaling-aankondigend* gebruikt.

172. **Onbepaalde** voornaamw. *duiden* voorwerpen aan, die men niet noemen wil of die onbekend zijn.

Zij zijn: *iemand, iets, niemand, niets, wat, men, alwie, een, geen*.

173. *Iemand* en *niemand* komen in alle naamvallen voor en nemen in den tweeden naamval *-s* aan.

Men wordt alleen in den eersten naamval enkelvoud gebruikt. *Men* wordt *gevraagd, men* wordt *verzocht* is af te keuren.

Iets, niets en *wat* blijven onverbogen. De oorspronkelijke vorm *niet* komt nog voor in *niet met al*.

Een en *geen* staan gelijk met *iemand* en *niemand*, als zij op personen betrekking hebben.

174. **Vragende** voornaamw. vragen naar *personen* en *zaken*.

Zij zijn: *wie, wat, welke, hoedanige, wat voor een*.

Vragen, waarop *ja* of *neen* geantwoord moet worden, beginnen met een *werkwoord*; b. v. *Hebt gij gewandeld?*

Eenige vragen kunnen door hunnen *vorm ontkenning* of *bevestiging* uitdrukken; b. v. *Wie heeft ooit God gezien? Wie heeft zich daarover niet verheugd?*

175. *Wie* komt *zelfstandig* voor, *wat* wordt *zelfstandig* en *bijvoeglijk*, *hoedanig* en *welk* alleen *bijvoeglijk* gebruikt.

Wie vraagt naar *personen*, *wat* naar *zaken*, *welke* naar *personen* en *zaken*, *hoedanig* naar *eigenschappen* van personen en zaken.

176. Verbuiging van *wie*, *wat* en *welke*.

	Enkelvoud.			Algemeen.
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	meervoud.
1e nv.	wie	wie	wat	wie
2e "	wiens	wier	wiens (wies, wes)	wier
3e "	wien	wie	wat	wien
4e "	wien	wie	wat	wie
1e »	welk, welke	welke	welk	welk
2e "				
3e "	welken	welke	welken (welk)	welken
4e "	welken	welke	welk	welke

177. *Wes* komt nog voor in *weshalve*, *weswege*.

Wat heeft geen 2en en 3en naamval; men gebruikt daarvoor de gelijksoortige vormen van *wie* of drukt ze door omschrijving uit; b. v. *van wat*, *aan wat*.

De 2e naamval van *welke* wordt altijd omschreven.

In het mannelijk enkelv. 1en naamval vraagt men met *welk* naar de *hoedanigheid* van den persoon, met *welke* naar den persoon zelf.

Welk gevolgd door *een* komt voor in uitroepingen en beteekent *hoe groot*; b. v. *welk eene moeite getroost hij zich!*

178. *Wat* bijvoeglijk gebruikt, beteekent in eene vraag *welke*, in een uitroep *welk een*; *Wat* schatten heeft hij niet verzameld? *Wat* bloemen bloeiden op haar pad! *Wat* wordt door 't onzijdig bijvoeglijk naamwoord in den 2en naamval gevolgd; b. v. *wat schoons*.

Wat wordt met *voor* verbonden voor stofnamen,— voor enkelvoudige voorwerpsnamen wordt het bovendien nog gevolgd door *een*; b. v. *wat voor geld?* *wat voor een jongen was dat?*

179. De bijwoorden *waar*, *wanneer*, *hoe* worden *vragende bijwoorden* genoemd; b. v. *waar* en *wanneer* gaat gij spelen? *Hoe* schrijft Jan?

Hoe kan een ook *vragend bijv. naamw.* zijn; b. v. *hoe is die weg?* Antw. *mooi*.

180. **Betrekkelijke** voornaamwoorden verbinden een *bijzin* met een *zelfstandig naamwoord* of met een *voornaamwoord*.

Zij zijn: *die*, *dat*, *wie*, *wat*, *welke*, *dewelke*, *hetwelk*, *hetgeen*.

181. De betrekkelijke voornaamwoorden komen dikwijls achter bepaling-aankondigende; b. v. *hij, die* tevreden is.

Soms vervangen de betrekkelijke voornaamwoorden elkander; b. v. *hij, die* niet zaait, zal niet oogsten.

182. **Verbuiging** van de betrekkelijke voornaamw., *die, welke, dat*.

nv.	Enkelvoud		Algemeen			
	Mannelijk.	Vrouwelijk.	Onzijdig.	Meervoud.		
1. die	welke	die	welke	dat, hetwelk	die	welke
2. wiens	welks	wier	welker	welks	wier	welker
3. wien	welken	die	welker	dat, hetwelk	wien	welken
4. dien (wien)	welken	die (wie)	welke	dat, hetwelk	die (wie)	welke

Na voorzetsels gebruikt men *wie* en *wien*; b. v. de jongen, met *wien* gij u ophoudt, is een deugniet.

183. *Die* en *dat* verdienen als men van *personen* spreekt in 't gebruik de voorkeur boven *welke* en *wat*.

Wie en *wat* komen na *al* in den vierden naamval voor.

Hetgeen beduidt *dat*, *wat* en wordt alleen in den 3en en 4en naamval gebruikt.

Op personen en zaken slaat zoowel *welke* als *wie*, op zaken meestal *welke*, op de persoonlijke voornaamwoorden wijst nooit *welke*, maar altijd *die* terug.

Wie en *wat* bevatten in sommige zinnen zoowel het aanwijzend als het betrekkelijk voornaamwoord in zich.

184. De samengekoppelde bijwoorden *waarvan, waarin, waarbij* vervangen dikwijls de betrekkelijke voornaamwoorden; b. v. het huis, *waarin* gij woont.

185. Het betrekkelijk voornaamwoord moet zoo dicht mogelijk geplaatst worden bij het zelfst. naamw., waarop het betrekking heeft.

186. Het betrekkelijk voornaamwoord richt zich naar het *taalkundig geslacht* van het substantief, behalve bij de vrouwelijke eigenamen op *-tje*; b. v. *Keetje, die* verleden jaar bij ons piende.

WERKWOORDEN.

187. **Werkwoorden** zijn woorden, welke eene *werking* te kennen geven, of iets dat als eene werking *gedacht* wordt; b. v. lezen, drogen, liggen, druisen, hoo-
nen, verven, torsen.

Sommige zelfst. naamw. stellen werkingen voor als zelfstandigheden; b. v. gebedel, val.

188. De werkwoorden worden naar hun **oorsprong** ver-
deeld in *stamwoorden*, *afgeleide* en *samengestelde* woorden.

189. **Stamwoorden** zijn: *loopen*, *spreken*, *denken*, *eten*,
koopen. Wordt de uitgang **-en** (**-n**) van 't woord geschei-
den, dan houdt men den *stam* over. Zoo is *denk* de *stam*
van 't werkwoord *denken*.

Soms is **-en** een achtervoegsel, zie § 191.

Als de *stam* op **-i** eindigt, wordt de overgangletter **j** voor den
uitgang weggelaten; dus *zaaien* niet *zaaijen*.

190. De **afgeleide** werkwoorden zijn te kennen aan de
achtervoegsels **-en**, **-igen**, **-elen**, **-eren**, **-eeren**, en aan de
voorvoegsels *be*, *er*, *ge*, *her*, *ont*, *ver*, *wan*.

191. **-En** vormt werkwoorden:

1. van zelfst. naamw. en duidt dan een *voorzien* zijn aan van datgene,
wat de *stam* aanwijst; b. v. wapenen (van wapenen voorzien),
tuigen—handhaven (handhave bet. handvatstel).

2. van bijvoeglijke naamwoorden en beteekent dan in den *toestand*
brengen door 't *stamwoord* uitgedrukt; b. v. *pletten* (platmaken),
temmen, *vlootten*.

3. van werkwoorden en geeft dan te kennen *veroorzaken* 't geen
de *stam* aanwijst; b. v. *zoogen*, (doen zuigen), *drenken*, *leg-*
gen, *voeren*. Deze werkwoorden noemt men wel *oorzakelijke* (*cau-*
satieve) werkwoorden. Er zijn er 16.

4. van bijwoorden; b. v. *uiten*, *innen*.

Bij de afleiding onder 2 genoemd heeft *somtjids*, bij die
onder 3 *altijd* klankverandering plaats.

-Igen vormt werkwoorden van zelfst. en bijvoeglijke naamwoorden;
b. v. *vergiftigen*, *vestigen* — *-igen* heeft dezelfde kracht
als **-en**.

-Elen en **-eren** vormen werkwoorden van stammen van andere
werkwoorden en duiden eene gedurige *herhaling* der werking aan;
b. v. *trappelen*, *wandelen*, *bedelen*, *stotteren*, *klapperen*.
Men noemt ze daarom werkwoorden van *herhaling* en *during* (*frequen-*
tatieven).

Eeren vormt werkwoorden van zelfst. en bijvoeglijke naamw.; b. v. *voeteeren*, *halveeren*, *waardeeren*.

192. **Be** vormt werkwoorden en beteekent *bij*, *op*, *om*, *voorzien* van of heeft *versterkende* kracht; b. v. *behouden*, *bedekken*, *belegeren*, *bevlekken*, *bedenken*.

Er komt slechts voor in *erbarmen*, *erkennen*, *erlangen*, *ervaren*.

Ge beteekende vroeger *samen*, maar heeft thans meestal *versterkende* kracht; b. v. *gedenken*.

Ont komt voor werkwoorden en beduidt *verandering* van plaats; b. v. *ontvoeren*.

Ook komt dit voor zelfst. naamw. om daarvan werkwoorden te vormen en beduidt dan *berooven*; b. v. *ontmaskeren*.

Ver duidt *verwijdering*, *verwisseling*, *herhaling* aan; b. v. *verplaatsen*, *veranderen*, *vertellen*.

Wan heeft *ontkennende* kracht; b. v. *wantrouwen*.

193. **Samengestelde** werkwoorden kunnen tot eerste lid hebben:

1. een *zelfst.* naamw.; b. v. *beeldhouwen*, *haarkloven*.
2. een *bijvoeglijk* naamwoord; b. v. *schoonmaken*, *grootbrengen*, *liefkoozen*.
3. een *werkwoord*; b. v. *spelevaren*.
4. een *telwoord*; b. v. *vierendelen*.
5. een *bijwoord*; b. v. *weldoen*, *opvoeden*, *aanbrengen*, *achteraankomen*, *samengaan*.

194. De deelen van samengestelde werkwoorden zijn *scheidbaar* of *onscheidbaar*.

Als de samenstellende deelen in de vervoeging verbonden blijven zijn zij *onscheidbaar*. De *klemtoon* valt dan op de stamlettergreep.

Als de leden der samenstelling in de vervoeging niet vereenigd blijven, heeft er *scheidbare* samenstelling plaats. De *klemtoon* valt dan op het omschrijvende deel.

De voorvoegsels onder 192 genoemd, waren vroeger bijwoorden en *onscheidbaar* met het werkwoord verbonden, vandaár dat zij *toonloos* zijn.

Sommige werkwoorden zijn al naar de beteekenis *scheidbaar* of *onscheidbaar* samengesteld; b. v. *overwegen*, *overwegen*, *onderhouden* en *onderhouden*.

195. **Aaneengeschreven** worden:

1. alle werkwoorden met *scheidbare* en *onscheidbare* voorzetsels samengesteld.

2. de werkwoorden, verbonden met een zelfst. naamw., bijvoeglijk naamwoord of bijwoord van wijze, in welke de beteekenis dezer woorden of van het werkwoord zelf is gewijzigd; b. v. *prijsgaven*, *gevangennemen*, *harddraven*.

196. De werkwoorden worden naar hunne *beteekenis* verdeeld in **bedrijvende** en **onzijdige** — ook wel *overgankelijke* (*transitieve*) en *onovergankelijke* (*intransitieve*) genoemd.

197. **Bedrijvende** werkwoorden zijn zulke, die een voorwerp bij zich *kunnen* hebben; b. v. wasschen, eten, slaan, drogen, torsen.

Dit voorwerp heet *rechtstreeks* of *lijdend* voorwerp, en staat altijd in den 4en naamval.

198. **Onzijdige** werkwoorden zijn zulke, waarbij *geen voorwerp* als bepaling komen kan; b. v. slapen, loopen, rusten.

Hetzelfde werkwoord kan nu eens *transitief*, dan weder *intransitief* gebruikt worden; zoo is *staat* transitief in: Hendrik *staat* zijn bok, maar intransitief: Hendrik *staat* uit het raam.

Enkele onzijdige werkwoorden kunnen een voorwerp bij zich hebben, dat eigenlijk reeds in het werkwoord opgesloten ligt; b. v. een diepen *slaap* slapen, een heeten *strijd* strijden, *tranen* schreien, zijn *gang* gaan.

199. Tot de **overgankelijke** werkwoorden behooren ook de **terugwerkende** (*reflexieve*) werkwoorden, dat zijn zulke, die aanduiden dat hij, die de werking *verricht*, tevens de werking *ondergaat*; b. v. hij kleedt zich.

200. Werkwoorden, die nooit anders dan terugwerkend kunnen voorkomen, heeten **noodwendig terugwerkende**; b. v. zich schamen, zich inbeelden.

Werkwoorden, die niet altijd dien vorm bezitten, heeten **toevallig terugwerkende**; b. v. zich wasschen, zich kleeden.

201. Als twee voorwerpen elkander onderling tot het voorwerp der handeling maken, bezigt men *elkander* in plaats van *zich*; b. v. *elkander* benadeelen.

Dezen vorm noemt men het *wederkeerige geslacht*.

202. De **overgankelijke** werkwoorden kunnen **bedrijvend** (*actief*) of **lijdend** (*passief*) gebruikt worden. De vormen der werkwoorden, die dit uitdrukken, heeten **geslachten**.

203. Het **actief** geslacht is de vorm, die voorkomt als *-gezegde* van dengene, die de werking *verricht*; b. v. ik *schrijf* een brief.

204. Het **passief** geslacht is de vorm, die voorkomt als gezegde van hetgeen de werking *ondergaat*; b. v. de brief *wordt geschreven*.

Het lijdend geslacht wordt gevormd van het *verleden* deelwoord van een bedrijvend werkwoord met *worden* verbonden. *Worden* heet daarom *hulpwerkwoord* van *geslacht*.

Alle volzinnen, waarin een *lijdend voorwerp* voorkomt, kunnen in den *passieven* vorm gebracht worden.

205. De verschillende vormen, die het werkwoord aanneemt om het verband uit te drukken, dat er bestaat tusschen het onderwerp en de werking heeten de **personen** des werkwoords. (Zie § 153.)

Naar die *betrekking* nu, waarin de werkwoorden tot hun onderwerp staan, onderscheidt men ze in *persoonlijke* en *onpersoonlijke*.

206. Een **persoonlijk** werkwoord kan met de drie personen, zoo wel in 't enkel- als in 't meervoud voorkomen; b. v. ik ga, gij gaat, hij gaat, wij gaan, gij gaat, zij gaan.

207. Een **onpersoonlijk** werkwoord heeft geen *bepaald* persoon tot onderwerp, maar heeft den vorm van den *derden* persoon enkelvoud, die door *het* wordt uitgedrukt.

Echte onpersoonlijke werkwoorden drukken *natuurverschijnselen* uit en hebben betrekking op het *weder* of op den *tijd*; b. v. het regent, het is te vroeg.

Eenige persoonlijke werkwoorden kunnen *persoonlijk* en *onpersoonlijk* gebruikt worden; b. v. het ontbreekt hem aan moed.

Soms wordt het voornaamwoord *het* gemist; b. v. mij hongert.

Zulke werkwoorden heeten **schijnbaar** onpersoonlijk.

Op de onpersoonlijke werkw. *regenen*, *waaien*, enz. kan een zelfst. naamw. volgen, waaraan de werking *regenen*, *waaien* wordt toegeschreven; b. v. het *regent* kogels.

Het zelfst. naamwoord staat dan in den 1en naamval.

208. De volledige vormverandering, welke een werkwoord ondergaat, heet **vervoeging**. Hierbij komen in aanmerking de *wijzen*, de *tijden*, de *personen* en de *getallen*.

209. **Wijzen** zijn de vormen der werkwoorden, die betrekking hebben op de wijze der voorstelling. Er zijn

vijf wijzen: de *aantoonende*, de *aanvoegende*, de *gebiedende*, de *voorwaardelijke* en de *onbepaalde* wijze.

210. De **aantoonende** wijs (*indicatief*) is de vorm, welke dient om de werking als *stellig* aan te duiden; b. v. *ik kwam, zag en overwon*.

211. De **aanvoegende** wijs (*subjunctief* of *conjunctief*), is de vorm, welke iets als *mogelijk* of *wenschelijk* voorstelt; b. v. *hij kwame toch spoedig!*

212. De **aanvoegende** wijs wordt gebruikt:

1. in *voorwerpszinnen*, die een wensch of bevel uitdrukken.
2. in *doelaanwijzende* bijzinnen.
3. achter de woorden *tenzij, tenware, mits*.

Zij wordt wel *omschreven* door de hulpwoorden *mogen* en *zullen*; b. v. *moge hij komen!*

213. De **gebiedende** wijs (*imperatief*) stelt de handeling voor als een *bevel*, een *gebod*, eene *vermaning*, een *wensch*; b. v. *doe uw werk*.

214. De *gebiedende* wijs is uit de *aanvoegende* ontstaan. Den *eersten* en den *derden* persoon der *gebiedende* wijs vormt men door 't hulpwoord *laten*; b. v. *laot ik of laat mij het zeggen, laot hij of hem het doen*.

De werkwoorden *laten, moeten, mogen, zullen* heeten *hulpwerkwoorden* van *wijze*.

Als men den *1en* naamval gebruikt is het eene zachte *opwekking*, welke de spreker tot *zich zelve* richt. Gebruikt men den *4en* naamval dan drukt het een *bevel* uit, gericht tot den *hoorder*.

Het *voornaamwoord* *gij* wordt in de *gebiedende* wijs weggelaten, alleen ter *versterking* wordt het soms uitgedrukt; b. v. *als ik thuis blijf, ga gij dan naar W*.

215. De **voorwaardelijke** wijs (*conditionalis*) stelt meestal iets voor als in *strijd* met de *werkelijkheid*; b. v. *indien ik het wist, zou ik het zeggen*. Zij drukt ook een *wensch* uit, wier vervulling *onmogelijk* is; b. v. *Och, leefde hij nog!*

De *voorwaardelijke* zinnen, die van den *hoofdzin* afhangen, welke in de *voorwaardelijke* wijs staat, staan zelve in de *aantoonende* wijs.

De *voorwaardelijke* wijs dient om *wenschen* uit te drukken, wier vervulling *niet* verwacht wordt.

De *aanvoegende* wijs dient om *wenschen* uit te drukken, wier vervulling men *wel* verwachten mag.

216. De **onbepaalde wijs** (*infinitief*) is de vorm, die *noemt*, wat het werkwoord *beteekent*. Zij stelt de werking *algemeen* voor, zonder aanwijzing van persoon; b. v. lezen, spreken.

217. De onbepaalde wijs kan *zelfstandig* en *bijvoeglijk* gebruikt worden. Zij is *zelfstandig* in: *willen* is *kunnen*; *bijvoeglijk* in: *de te verwachten* gevolgen.

Ook in samenstellingen komt zij voor; b. v. *aanbevelenswaardig*.

Zij wordt *verbogen* als een zelfst. naamw. van het onzijdig geslacht.

218. Tot de onbepaalde wijze rekent men ook de **deelwoorden**. De *deelwoorden* duiden *toestanden* aan, door de werking ontstaan. Er zijn twee soorten van deelwoorden: het *tegenwoordig* of *bedrijvend* en het *verleden* of *lijdend* deelwoord.

219. 'T **tegenwoordig** of *bedrijvend* deelwoord duidt den toestand van den werkenden persoon aan: b. v. *spreekende*.

'T **verleden** of *lijdend* deelwoord stelt de werking als geëindigd voor; b. v. *gesproken*.

220. De deelwoorden als bijvoeglijke naamw. gebruikt, worden ook als zoodanig verbogen; b. v. het *wandelend gezelschap*.

221. Een werkwoord in de onbepaalde wijs kan door een werkwoord, in eene andere wijs staande, voorafgegaan worden; b. v. *wij zien hem gaarne teekenen*; *wij raden hem naar zee te gaan*. De onbepaalde wijs wordt dan somwijlen door *te*, *om te*, *van te*, *met te* voorafgegaan.

222. **Te** komt niet voor het werkwoord in de onbepaalde wijs als 't voorafgaande werkwoord een der volgende is: *blijven*, *durven*, *gaan*, *hebben* (in den zin van *kunnen*), *helpen*, *heeten*, (bevelen) *hooren*, *komen*, *kunnen*, *laten*, *leeren*, *loopen*, *mogen*, *moeten*, *voelen*, *vinden*, *willen*, *zien*, *zullen*, *zijn*.

223. **Te** gaat de onbepaalde wijs vooraf:

1. als deze achter aan een zin geplaatst is en *zet* als plaatsvervanger heeft; b. v. *het valt lichter iemands handelingen te berispen*, dan *ze te verbeteren*.

2. als zij het lijdend voorwerp vervangt; b. v. *ik beveel u te handelen* in mijnen naam.

3. als zij bij een werkwoord komt dat *twee nominatieven* bij zich heeft; b. v. *hij schijnt een flinke jongen te wezen*.

4. bij alle bijvoeglijke naamwoorden, die den 4en naamval regeeren; b. v. hij is *waardig* betreurd te worden.

5. bij alle onzijdige werkwoorden als zij een substantief met voorafgaand voorzetsel vervangt; b. v. het verheugt mij u te zien.

6. voor de werkwoorden *behooren, dienen, behoeven*.

7. na de werkwoorden *zitten, staan, liggen*; b. v. hij stond te beven.

224. Om te gaat de onbepaalde wijs vooraf:

1. bij werkwoorden, welke dienen om te antwoorden op de vragen *waarom, waartoe, waarvoor* geschiedt dat; b. v. men eet om te leven, men leeft niet om te eten.

2. Er is geen onderscheid in het gebruik van *om te* en *te* na de woorden *lust, zucht, plan, begeerte, tijd, last, gezind, geneigd, nieuwsgierig, verlangend, nopen, bewegen, uitnoodigen*.

225. *Van te, met te, door te, zonder te* komen voor de onbepaalde wijs na de werkwoorden en zelfst. naamw., waaraan anders een der voorzetsels *van, met, door, zonder* zou voorafgegaan hebben; b. v. men beschuldigde hem van dien ring ontvreemd te hebben — ga voort, zoo of met zoo te werken.

Al de zinnen in § 223—226 genoemd, kunnen in *afhankelijke* zinnen veranderd worden.

226. De werkwoorden *doen, hooren, voelen, laten, zien* hebben een vierden naamval en eene onbepaalde wijs bij zich; b. v. in: ik zie hem wandelen, is hem het voorwerp van zien, maar tevens 't onderwerp van wandelen, zoo als blijkt uit de omzetting ik zie, dat hij wandelt.

227. Werkwoorden, die nooit of alleen in sommige gevallen anders dan met andere werkwoorden verbonden, in de onbepaalde wijs kunnen voorkomen, heeten **wijzigende** werkwoorden; zij zijn: *durven, kunnen, mogen, moeten, willen, pogen, trachten, behoeven, vermogen*.

228. **Tijden** zijn de vormen der werkwoorden, welke aanduiden, of men het tijdstip, waarin men met zijne gedachten verkeert als *tegenwoordig* of als *verleden* beschouwt.

Bij het denken gaat men óf van het tegenwoordige óf van het verledene uit.

Men gaat van het *tegenwoordige* uit, als men alles beschouwt zoo als het zich vertoont op het *oogenblik*, dat men denkt, en van het *verledene*, als men het beschouwt, zoo als het zich vertoonde in den tijd, waarin men zich met zijne gedachten terug plaatst. Dit wordt door twee verschillende vormen der werkwoorden uitgedrukt; b. v. hij *denkt* en *werkt* meer dan gij; hij *dacht* en *werkte* meer dan gij.

Eene werking heeft in betrekking tot het *tegenwoordige* of tot het *verledene* tijdstip *gelijktijdig* of in de *toekomst* plaats; ook dit wordt door de vormen des werkwoords uitgedrukt; b. v. hij *denkt*, dat de brief per post *zal verzonden* worden, ('t *denken* geschiedt *gelijktijdig* ten opzichte van het tegenwoordige, het *verzenden* geschiedt in de toekomst ten opzichte van het tegenwoordig tijdstip).

Eene werking denkt men zich als *nog voortdurend* (*onvoltooid, onvolmaakt*), of als *geëindigd* (*voltooid, volmaakt*). Ook deze onderscheiding wordt door verschillende vormen uitgedrukt; b. v. ik *werk*, ik *heb gewerkt*.

Door samenvoeging dezer onderscheidene vormen krijgt men *acht* tijdvormen.

229. De acht tijden zijn:

Vier tegenwoordige tijden:

1. de onvolmaakt tegenwoordige tijd; b. v. ik loop.
2. de volmaakt tegenwoordige tijd; b. v. ik heb geloo-
pen.
3. de onvolmaakt toekomstige tijd; b. v. ik zal
loopen.
4. de volmaakt toekomstige tijd; b. v. ik zal geloo-
pen hebben.

Vier verleden tijden:

1. de onvolmaakt verleden tijd; b. v. ik liep.
2. de volmaakt verleden tijd; b. v. ik had ge-
loopen.
3. de verleden onvolmaakt toekomstige tijd; b. v. ik
zou loopen.
4. de verleden volmaakt toekomstige tijd; ik zou ge-
loopen hebben.

230. De aantoonende wijs heeft alle acht tijden.

De **aanvoegende** wijs heeft vier tijden: de onvolmaakt tegenwoordige (hij loope), de volmaakt tegenwoordige (hij hebbe geloo-
pen), de onvolmaakt verleden tijd (hij liepe), de volmaakt verledene tijd (hij hadde ge-
loopen).

De **voorwaardelijke** wijs heeft vier tijden: de onvol-
maakt verledene (hij liepe of liep), de volmaakt ver-
ledene (hij hadde geloo-
pen), de onvolmaakt toeko-
mende tijd (hij zou loopen), de volmaakt toekomstige
tijd (hij zou geloo-
pen hebben).

De **gebiedende** wijs heeft alleen den onvolmaakt tegenwoordigen tijd: loop.

De **onbepaalde** wijs heeft vier tijden: de onvolmaakt tegenwoordige tijd (loopen), de volmaakt tegenwoordige tijd (gelopen hebben), de onvolmaakt toekomstige tijd (te zullen loopen), de volmaakt toekomstige tijd (gelopen te zullen hebben).

231. De tijden zijn *enkelvoudig* of *samengesteld*.

Enkelvoudige tijden zijn de stem met of zonder uitgangen.

Samengestelde tijden worden door middel der werkwoorden *hebben*, *zijn* en *zullen* gevormd.

Deze werkwoorden heeten daarom *hulpwerkwoorden* van *tijd*; *hebben* en *zijn* van den *verleden*, *zullen* van den *toekomstigen* tijd.

232. De *bedrijvende* werkwoorden worden steeds met *hebben* vervoegd, behalve *vergeten*, *beginnen*, *volgen*, *voorbijgaan*, *verliezen*, die vroeger *onzijdig* waren.

233. *Intransitieve* werkwoorden, die eene *handeling* uitdrukken, worden met *hebben* vervoegd; b. v. ik *heb* gelachen. Duiden zij een *toestand* aan, uit de handeling voortgekomen, dan worden zij met *zijn* verbogen; b. v. ik *ben* gekomen.

234. Eenige *transitieve* werkwoorden kunnen met *zijn*, maar ook met *hebben* vervoegd worden.

Worden zij met *hebben* verbogen, dan duiden zij eene *geëindigde* handeling aan; b. v. ik *heb* geslagen. — Met *zijn* vervoegd, geven zij een *toestand* te kennen, uit die handeling voortgekomen; b. v. ik *ben* geslagen.

235. Als men eene toekomstige of verledene handeling levendig wil voorstellen bezigt men den *tegenwoordigen* tijd.

In *afhankelijke* zinnen moeten dezelfde tijden gebruikt worden als in de *hoofdzinnen*.

236. Als het onderwerp een zelfst. naamwoord is, staat het werkwoord in den 3en persoon; b. v. Jan *werkt*.

Als een werkwoord een *vermenigvuldigd* onderwerp van verschillende personen bij zich heeft, dan verkrijgt de eerste persoon den voorrang boven den 2en en 3en, en de tweede boven den derden; b. v. *gij* en ik *zagen* het; *gij* en u *broeder hebben* het gedaan.

237. **Getallen** zijn de vormen, die aanduiden of het onderwerp *enkel-* of *meervoud* is.

De werkwoorden komen in getal en persoon met het onderwerp overeen.

238. Het *werkwoord* staat in het **enkelvoud**:

1. als het een verzamelwoord tot onderwerp heeft en men de verzameling als eene *eenheid* beschouwt; b. v. het *leger* sloeg op de vlucht.

2. als 't door twee of meer zelfst. naamwoorden gevolgd wordt, en ten minste 't eerste *enkelvoud* is; b. v. er *stond* op stal een *paard*, vijf *koeien* en drie *kalveren*.

3. als twee enkelvoudige onderwerpen door *of* of *noch* verbonden zijn en de werking slechts door *een* kan verricht worden; b. v. Willem *of* (*noch*) Klaas *heeft* dit *geschreven*. Heeft zij echter op beiden betrekking dan staat het in het *meervoud*; b. v. Willem en Klaas *hebben* slecht *geschreven*.

4. bij twee enkelvoudige voorwerpen, die *denzelfden* persoon aanduiden en door *en* verbonden zijn; b. v. uw *oom en voogd* is overleden.

239. Het *werkwoord* staat in het **meervoud**:

1. als het eene verzameling tot onderwerp heeft en men de *samenstellende deelen* afzonderlijk beschouwt; b. v. al de *afgevaardigden* stemden er voor.

2. de werkwoorden *zijn*, *blijven*, *schijnen*, *worden* staan in 't meervoud als er een meervoudig gezegde op volgt, en ze tot onderwerp hebben *dit*, *dat*, *het*; b. v. *het zijn* brave kameraden.

3. als twee enkelvoudige onderwerpen door *en* of *noch* verbonden zijn en op *verschillende* personen betrekking hebben; b. v. uw *oom en uw voogd hebben* beiden toestemming gegeven.

240. Naar de *wijze* van *vervoeging* verdeelt men de werkwoorden in **gelijkvloeiende** of **zwakke** en **ongelijkvloeiende** of **sterke** werkwoorden.

241. **Ongelijkvloeiende** werkwoorden zijn zulke, die in de vervoeging van klank veranderen en 't verleden deelwoord op **-en** maken.

242. **Gelijkvloeiende** werkwoorden veranderen niet van klank en maken hun verleden deelwoord op **-d** of **-t**.

243. Om werkwoorden te kunnen vervoegen moet men de **stammen** en de **uitgangen** kennen.

Eenige ongelijkvloeiende werkwoorden hebben vier stammen; b. v. *spreken* — andere drie; b. v. *lezen* — enkele twee; b. v. *krijgen*.

Tegenw. tijd.	Onvolm. verl. tijd.	Verl. deelw.
	enkelv.	meerv.

<i>spreken</i> heeft	<i>spreek</i>	—	<i>sprak-spraak</i>	—	<i>sprook</i>
<i>lezen</i>	<i>lees</i>	—	<i>las -laas</i>	—	<i>lees</i>
<i>krijgen</i>	<i>krijg</i>	—	<i>kreeg-kreeg</i>	—	<i>kreeg</i>

244. De uitgangen zijn:

Aant. wijs	Aanv. wijs Tegenw. tijd	Geb. wijs	Onb. wijs - en
Enkelvoud.			
1e p. - e	- e		
2e " - ontbreekt	- ontbreekt	geen uitgang	
3e " - t	- e		
Meervoud.			
1e p. - en	- en		
2e " - t	- et	- t	
3e " - en	- en		
Verleden tijd.			
Enkelvoud.			
1e p. —	- e		
2e " ontbreekt	ontbreekt		
3e " —	- e		
Meervoud.			
1e p. - en	- en		
2e " - et	- et		
3e " - en	- en		

De uitgang van den *eersten* persoon enkelvoud van den tegenwoordigen tijd der aantoonende wijs wordt weggelaten.

De *tweede* persoon *enkelvoud* komt niet meer voor, maar wordt vervangen door den *tweeden* persoon *meervoud*.

De tweede persoon enkelvoud had oudtijds tot uitgang -s; b. v. *du lieps*.

De derde persoon van den onvolmaakt tegenwoordigen tijd en de tweede persoon eindigen op -t.

Eindigt een stam op eene -t, dan blijft de buigings -t achterwege; b. v. *hij laa t*.

245. De *verledens* tijden der *gelijkvloeiende* werkwoorden worden gevormd door achter den stam -de of -te te plaatsen.

-De is verkorting van *deed*, onvolmaakt verleden tijd van het werkwoord *doen*.

De uitgang -de en -te wordt weggelaten, als de stam op -den of -ten eindigt; b. v. *red'den* niet *redde den*.

246. Als de stam des werkwoords op eene *scherpe letter* eindigt, gaat -de in -te over; b. v. *strafte*; (*vonnissen* uitgezonderd); komen echter *f* en *s* in plaats van *v* en *z*, dan houdt -de stand; b. v. *leefde*, *vreesde*.

247. Het *verleden deelwoord* wordt gevormd van den stam des werkwoords, door voorvoeging van *ge* en achtervoeging van -d of -t, naar gelang de onvolmaakt verleden tijd op -de of -te eindigt; b. v. *geleefd*, *gestraft*.

Ge wordt weggelaten bij werkwoorden, welke *onscheidbaar* zijn

samengesteld, behalve bij werkwoorden met *wan* verbonden; b. v. geloofd van gelooven, maar *gewan*hoopt van wanhopen.

Bij *scheidbaar*-samengestelde werkwoorden komt *ge* tusschen de beide leden der samenstelling; b. v. *aangeland*.

'T *tegenwoordig deelwoord* wordt gemaakt van den tegenwoordigen tijd der onbepaalde wijs, door er **-d** of **-de** achter te voegen.

248. De **ongelijkvloeiende** werkwoorden worden naar de *klankverwisseling*, welke zij ondergaan, verdeeld in *tien klassen*:

1e klasse. binden-bond-gebonden; gelden-gold-gegolden; klimmen-klom-geklimmen; schenken-schonk-geschonken.

Schrikken, kerven, melken en zwellen worden ook zwak vervoegd, *bederven, helpen, sterven, werpen, werven, zwerfen* hebben in de onvolmaakt verleden tijd **ie** in plaats van **o**.

2e klasse. bevelen-beval-bevaler-bevolen. spreken-sprak-spraken-gesproken. *Scheren, treffen, bersten* hebben in den onvolmaakt verleden tijd **o** in plaats van **a**.

De verleden deelwoorden *geboren* en *verholen* zijn gevormd van de werkwoorden *beren* (voortbrengen) en *helen* (verbergen).

3e klasse. bidden-bad-baden-gebeden; vergeten-vergat-vergaten-vergeten; liggen-lag-lagen-gelegen; meten-mat-maten-gemeten.

'T verleden deelwoord *gewezen* komt als bijv. naamwoord voor; b. v. de *gewezen* burgemeester.

4e klasse. bijten-beet-gebeten; strijken-streek-gestroken; rijden-meed-gemeden; rijgen-reeg-gerogen.

Hijgen, hijschen, krijschen, bezwijmen worden ook wel zwak vervoegd.

5e klasse. giet-goot-gegoten; schuif-schoof-geschoven; schieten-schoot-geschoten; fluiten-floot-gefloten.

Kruien, pluizen, schuilen, spuwen zijn ook gelijkvloeiend.

6e klasse. dragen-droeg-gedragen; varen-voergevaren; graven-groef-gegraven.

Jagen, lachen, laden, vragen, waaien worden ook gelijkvloeiend gebruikt.

Scheppen, heffen, wasschen hebben **ie** in den onvolmaakt verleden tijd en in 't verleden deelwoord **a**.

7e klasse. hangen-hing-gehangen; vangen-ving-gevangen; vallen-viel-gevallen.

Bannen, spannen, spouwen, zoulen, vouwen hebben een zwakken onvolmaakt verleden tijd.

8e klasse. slapen - sliep - geslapen; raden - ried - geraden; blazen - blies - geblazen; laten - liet - gelaten.

Braden wordt zwak vervoegd.

9e klasse. loopen - liep - geloopt; stooten - stiet - gestooten; houwen - hiew - gehouwen.

Roepen brengt men ook tot deze klasse.

10e klasse. heeten - heet (hiet) - geheeten. scheiden - scheidde - gescheiden.

249. **Aanmerkingen** op de vervoeging van eenige werkwoorden.

De verleden deelwoorden der werkwoorden *kunnen*, *moeten*, *mogen*, *willen* worden in de schrijftaal weinig gebruikt.

Komen heeft in den onvolmaakt verleden tijd *k w a m* — *komen* luidde vroeger *k w e m e n*.

Worden heeft in den onvolmaakt verleden tijd zoowel *i e* als *e*: *w e r d e n w i e r d*.

Houden staat voor *h a l d e n*, daarom heeft de onvolmaakt verleden tijd nog *h i e l d*.

Vriezen en *verliezen* hebben in den onvolmaakt verleden tijd *v r o o r e n v e r l o o r*. De *s* gaat wel meer in *r* over.

Krijgen en *stijven* worden zoowel zwak als sterk vervoegd met verschil van betekenis.

Klieven heeft tot deelwoord *g e k l i e f d* — *k l u i v e n*: *g e k l o v e n* — *k l o v e n*: *g e k l o o f d*.

Zweren heeft in den onvolmaakt verleden tijd *z w o o r* als 't *e t t e r e n*; maar *z w o e r* als 't een *e e d d o e n* beteekent.

Geronnen is zoowel 't deelwoord van 't verouderde werkwoord *g e r e n n e n*, dat *s a m e n v l o e i e n* beteekent; b. v. *g e r o n n e n b l o e d*, als van het werkwoord *r e n n e n*, dat thans zwak vervoegd wordt; b. v. *z o o g e w o n n e n*, *z o o g e r o n n e n*.

Beeldhouwen, *dagvaarden*, *doodverven*, *dwaarsboomen*, *dwaarsdrijven*, *gekscheren*, *glimlachen*, *haarkloven*, *handhaven*, *harddraven*, *herbergen*, *ledebreken*, *hiefkoozen*, *meesmûlen*, *psalmzingen*, *pluimstrijken*, *reikhalzen*, *staroogen*, *verwelkomen* e. a. worden zwak vervoegd; b. v. *g l i m l a c h t e*, *g e g l i m l a c h t*.

Koorddansen, *kroegloopen* nemen in de vervoeging een verzwegen voorzetsel aan; b. v. *o p d e k o o r d d a n s e n*, *i n d e k r o e g l o o p e n*.

250. **Onregelmatige** werkwoorden zijn zulke, die in de vorming der *tijden* of *personen* van de regels der vervoeging afwijken.

Zij zijn: *kunnen*, *mogen*, *moeten*, *weten*, *zullen*, *durven*,

slaan, gaan, staan, doen, zijn, willen, hebben, plegen, werken, koopen, zoeken, brengen, denken, dunken, komen, zien.

Van *weten* komt *bewust*, van *wezen* *gewezen*, dat alleen nog bijvoeglijk wordt gebruikt.

Geweest staat voor *geweesd* en *gezant* voor *gezand*, *verwant* voor *verwand*. In de samenstelling *aanwezend* komt nog het tegenwoordig deelwoord van *wezen* voor.

Durven heeft in den onvolmaakt verleden tijd *dorst*, de oude tijd van 't werkwoord *durven* (*wagen*) — *durven* beteekende toen *behoeven*.

Plegen in de beteekenis van *gewoon* zijn heeft in den onvolmaakt verleden tijd *ik placht*; de achtervoeging der *-t* is eigenlijk verkeerd. *Plegen* in den zin van *begaan* is gelijkvloeiend.

Bij de werkwoorden *werken, koopen, zoeken, brengen, denken, dunken* is de uitgang *-de* van den onvolmaakt verleden tijd tot *-t* verkort en de *stam* tevens *veranderd*; zoo ontstonden: *wrocht, kocht, zocht, bracht, enz.*

Kunnen, mogen, moeten, weten, zullen heeten werkwoorden met *opgeschoven verleden tijd*, omdat de oorspronkelijke vorm van hun verleden tijd die van den tegenwoordigen tijd is geworden. Daarom missen *kan, mag* en *zal* de *-t* in den 3en persoon enkelvoud tegenwoordigen tijd.

Hebben staat voor *haben* (*haven* nog over in *handhaven*).

Zijn ontleent zijne vormen van andere werkwoorden.

Willen mist de vormen der aantoonende wijs, die der aanvoegende zijn er voor in de plaats getreden, daarom heeft (hij) *wil geene -t*.

Als een open lettergreep door een uitgang gevolgd wordt, die met eene *toonlooze klinker* aanvangt, dan wordt de *o* weggelaten; b. v. *slaan, gaan, staan, doen, zien* — uitgezonderd achter eene volkomene *o, i*, of eene tweeklank op *u*.

Zien, slaan, gaan, staan zijn samentrekkingen van *zegen, slagen, gangen, stonden*; vandaar heeft de onvolmaakt verleden tijd *zag, sloeg, gang, stond*. In de afleidingen *blikslager, voetganger, tegenstander* is die vorm nog duidelijk waar te nemen.

251. Bij de werkwoorden spreekt men van *beheersching* en bedoelt dan daarmede den invloed, welken zij op de *naamvallen* der naamwoorden uitoefenen.

252. Bij de werkwoorden *zijn, blijken, schijnen* kunnen twee nominatieven voorkomen; een als *onderwerp* en een als *gezegde*; b. v. *hij is mijn vriend*. Deze werkwoorden noemt men *zelfstandige* werkwoorden.

De werkwoorden *gedenken, (zich) bekommeren, (zich) erbarmen, (zich) ontfermen, (zich) aantrekken* regeeren den *genitief*; b. v. *zij trok zich mijner aan*.

De werkwoorden *betamen, toeschijnen* kunnen een voorwerp in den 3en *naamval* bij zich hebben; b. v. *het betaamt u te zwijgen, hij schijnt mij toe daartoe wel in staat te zijn*.

Het werkwoord *herinneren* kan een 2en en een 4en naamval bij zich hebben; b. v. ik herinner *mij zijner* niets — ook wel een 3en en een 4en naamval; b. v. hij herinnerde *zich dien man* niet meer, of twee 4e naamvallen; b. v. ik herinner *hem aan die zaak*; herinnert *gij u dien dag* nog?

Inbeelden heeft een 3en en een 4en naamval bij zich; b. v. *gij beeldet u dat* in.

Leeren, ondervijzen en *vragen* hebben twee voorwerpen in den 4en naamval bij zich; b. v. ik leer *hem z ij n e les*.

Heeten, noemen, doopen, achten, rekenen, schatten, maken, vinden, bevinden, zich belooen, zich gevoelen hebben twee 4e naamvallen bij zich, die hetzelfde voorwerp aanduiden; b. v. ik noem *hem mijn vriend*.

Bij *heeten, noemen* en *vinden* kan eene onbepaalde wijs als de vierde naamval komen. Na de woorden *zien, voelen, doen* en *laten* staat ook eene onbepaalde wijs en een vierde naamval; b. v. ik zie *hem komen*.

253. De derde naamval wordt geregeerd door de bedrijvende werkwoorden, die behalve het *lijdend* voorwerp nog een *persoonlijk* voorwerp bij zich hebben; b. v. *P. schonk A. eene fraaie portefeuille*, hier is *portefeuille* het *lijdend* voorwerp (4e naamv.) en *A.* het *persoonlijk* voorwerp (3e naamv.)

BIJWOORDEN.

254. **Bijwoorden** zijn woorden, die *bepalingen* aanduiden van iets, dat *niet* als eene zelfstandigheid wordt voorgesteld.

Bijwoorden drukken eene bepaling uit van eene *werking*, van eene *hoedanigheid* of van eene *hoeveelheid*. Ook geven zij de *wijze* te kennen, waarop een onderwerp met een gezegde is verbonden.

Geheele uitdrukkingen rekent men, onder den naam van *bijwoordelijke uitdrukkingen*, tot deze soort; b. v. *heinde en ver* (nabij en ver).

255. Onder de bijwoorden zijn weinige *stamwoorden*; b. v. hier, daar, nu, nog, hoe.

256. De *afgeleide* bijwoorden zijn te kennen aan de achtervoegsels, *-e, -s, -lings, -lijk, -jes, -waarts, -gewijze*.

257. **-E** is nog over in *gaarne, dichte* bij.

-S dient om bijwoorden te vormen van zelfst. naamwoorden, bijvoeglijke naamwoorden en deelwoorden; b. v. *bijkans* voor *bijkants*, *'sjaars*, *volgens* voor *volgende*s, *onlangs*.

Bits, spits, paars, wars, dwars, wis, gewis, los hebben als bijwoorden en bijvoeglijke naamwoorden denzelfden vorm.

-**Lings** en -**ling** vormen bijwoorden van zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden; b. v. *zijde lings, blinde lings, plotseling*.

-**Lijk** en -**lijks** maken bijwoorden van zelfstandige en bijvoeglijke naamwoorden; b. v. *dagelijks, grootelijks*.

Dikwijls laat men *-lijk* weg, om de welluidendheid te bevorderen; b. v. *kunstig* in plaats van *kunstiglijk*.

-**Jes** maakt bijwoorden van bijvoeglijke naamwoorden; b. v. *zachtjes*.

-**Waarts** vormt bijwoorden van voornaamwoorden en substantieven; b. v. *mijwaarts, oostwaarts*.

-**Wijze** en -**gewijze** komen achter zelfstandige naamwoorden in den tweeden naamval en achter stammen van werkwoorden; b. v. *paarsgewijze, steelsgewijze*.

258. **Samengestelde** bijwoorden worden van onderscheidene taaldeelen gevormd; b. v. *allerwege, langzamerhand, inderdaad, terloops, metterdaad, weder, onderaan, opnieuw, vanouds*.

In *mijnenthalve* is *halve* een zelfstandig naamwoord, dat *zijde* beteekent.

259. Van de samengestelde bijwoorden schrijft men **aaneen** :

1. alle bijwoorden, die op de bijwoordelijke **-s** eindigen; b. v. *buitendijks, nogtans, bijtijds, intijds, buitentijds, terloops, tersluiks, tevergeefs*.

2. die bijwoorden, waarvan het eerste lid in den sterken mannelijken of onzijdigen 2en naamval voorkomt; b. v. *goedsmoeds, geenszins, blootshoofs*.

3. bijwoorden, bestaande uit een voorzetsel, gevolgd door een sterken 2en naamval; b. v. *binnenshuis, ondershands*.

4. de bijwoordelijke uitdrukkingen, waarin de **d** in het lidwoord van bepaaldheid door den sluitletter van 't voorafgaand voorzetsel in **t** is veranderd; b. v. *metterdaad, uitermate*.

5. in bijwoorden, bestaande uit een zelfst. naamw., dat bepaald wordt door de verouderde woorden *der, des, wes*; b. v. *dermate, derhalve, desbevoegd, weshalve*.

6. bijwoorden bestaande uit een bijv. naamw. in den sterken tweeden naamval op **-er** en een zelfst. naamw. in oneigenlijken zin genomen; b. v. *toevalligerwijze, allerwege, langzamerhand*.

7. de bijwoordelijke uitdrukkingen, uit twee bijwoorden samengesteld, waarvan het eene zijne beteekenis gewijzigd heeft; b. v. *veeler, dusver*.

8. de bijwoordelijke uitdrukkingen, waarvan het tweede lid een voorzetsel is, als bijwoord gebruikt; b. v. middelin, rechtsom, achteraf, hierin, daarmede.

9. de bijwoordelijke uitdrukkingen, die bestaan uit een voorzetsel, gevolgd door een zelfst. naamw., bijwoord of bijvoeglijk naamwoord, wanneer een van beide zijne beteekenis wijzigt; b. v. achterwegen; opnieuw, voorgoed.

260. De *bijwoorden* worden verdeeld in zes soorten.

1. Bijwoorden van **tijd**: heden, straks, nu, zelden, voormaals, thans, nooit, ooit, immer, nimmer.

2. Bijwoorden van **plaats**, die de richting eener beweging of de plaats van een rust aanduiden; b. v. hier, daar, achter, boven, op, derwaarts, rondom, bovenop.

3. Bijwoorden van **wijze** (*modaliteit*), die de betrekking tusschen onderwerp en gezegde te kennen geven; b. v. dienvolgens, niettemin, vandaar.

a. van *bevestiging*; b. v. zeker, stellig, waarlijk.

b. van *ontkenning*; b. v. geenszins, niet.

c. van *onderstelling*; b. v. mogelijk, waarschijnlijk.

d. die een *wensch* uitdrukken; b. v. dan, toch.

4. Bijwoorden van **graad**, welke de *mate* der werking of hoedanigheid te kennen geven; b. v. zoo, zeer, heel, net, hoogst, vrij, tamelijk.

5. Bijwoorden van **hoedanigheid**, welke te kennen geven *hoe* de werking geschiedt; b. v. billijk, krachtig, slecht, vroolijk, fraai, averechts.

6. Bijwoorden van **zinsverband** (*voegwoordelijke bijwoorden*), die twee zinnen verbinden en de *betrekking* aanduiden, waarin die zinnen tot elkander voorkomen.

261. 'T bijwoord van tijd *ooit* ziet op het *verledene*, *nooit* op de *toekomst*; *immer* en *nimmer* zien beide op de *toekomst*.

Onder de bijwoorden van *plaats* komen er eenige voor, die men ook onder de *voorzetsels* rekent, als zij door een zelfst. naamw. of voornaamwoord gevolgd worden; b. v. op, af, in.

In: hij loopt de brug *op* of *af*, hij komt de kamer *in*, zijn *op*, *af*, en *in* bijwoorden, in: hij loopt *op* de brug, hij komt *in* de kamer zijn het voorzetsels.

'T bijwoord *heen* duidt eene beweging *naar* eene plaats aan; b. v. hier *heengaan*.

Henen duidt eene beweging *uit* eene plaats aan; b. v. *henengaan*.

Wijlen komt steeds vóór het zelfst. naamw.; b. v. *wijlen* Willem I was de grondlegger onzer vrijheid.

Zelden en *zeldzaam* mogen niet verwisseld worden.

262. Sommige bijwoorden zijn vatbaar voor **trappen van vergelijking**; b. v. hij schrijft mooi, mooier, het mooist.

Onregelmatig zijn:

Wel-beter-best; gaarne-liever-liefst; veel-meer-meest.

263. Het bijwoord moet zoo dicht mogelijk geplaatst worden bij het woord, waarvan het eene hoedanigheid uitdrukt.

264. Men wachtte zich voor het gebruiken eener *dubbele ontkenning*; b. v. Nu is er *nergens geen* die beter vliegen kan — hij *loochende* het *niet*.

VOORZETSELS.

265. **Voorzetsels** (*praeposities*) zijn woorden, die de *betrekking* te kennen geven, welke er tusschen twee zelfstandigheden of tusschen eene werking en eene zelfstandigheid bestaat; b. v. Jan *van* den bakker; hij reed zoo even *door* de straat.

Zij geven *plaatselijke*, *tijdelijke* en *andere* betrekkingen te kennen en worden steeds gevolgd van een zelfst. naamw. of voornaamwoord.

266. Onder de *eenlettergrepige* voorzetsels komen vele *slamwoorden* voor; b. v. a, op, na, om, te, door, bij, aan, af.

267. Van zelfst. naamw. zijn gevormd: bezijden, ondanks tijdens.

Van werkwoorden: aangaande, onverminderd, gedurende.

268. *Samengestelde* zijn: omstreeks, rondom.

269. Vele *samengestelde uitdrukkingen*, vaak door *van* gevolgd, reket men tot deze soort; b. v. ten opzichte, ten aanhooren, ten gunste, in weerwil van; middelin, overeenkomstig met.

De meeste voorzetsels zijn *oorspronkelijk* bijwoorden.

270. *Aaneen geschreven* worden alleen de voorzetsels *tegenover*, *rondom*, *niettegenstaande*, *ingevolge*.

271. De voorzetsels *regeeren* tegenwoordig den vierden naamval.

Te en *ten* gevoigd door een zelfst. naamw. of bepalend woord, hebben een derden naamval bij zich; b. v. *ten dage*, *te dezer ure*.

Te is met het lidwoord van bepaaldheid samengetrokken tot *ten* en *ter*.

Voor een bepalend woord schrijve men steeds *te*.

De bijwoordelijke uitdrukkingen bestaande uit het voorzetsel *te* en een ander woord blijven steeds gescheiden; b. v. *te goed*, *te geef*, *ter zee*, *ten onrechte*, *uitg. terstond*, *terug*, *ternanwernood*.

Ditzelfde geldt ook van uitdrukkingen met *bij* verbonden; b. v. *bij besluit*, *bij toeval* — *uitg. bij geval*.

272. *Behalve*, *benevens*, *uitgezonderd*, *uitgenomen* hebben den eersten naamval achter zich.

Halve en *wege* komen *achter* de zelfst. naamw. voor.

273. Een voorzetsel, dat tot twee op elkaar volgende zelfst. naamw. behoort, behoeft niet herhaald te worden; b. v. *in huis en school* beide is oplettendheid een eerste vereischte.

Herhaling van het voorzetsel dient alleen tot *versterking* van den nadruk.

274. **Beteekenis van eenige voorzetsels :**

De eigenlijke *voorzetsels* geven alleen *plaatselijke betrekkingen* te kennen tusschen twee zelfstandigheden. Door deze betrekking ook op den *tijd* en voorts *overdrachtelijk* toe te passen, ontstaan de andere betrekkingen dezer taaldeelen.

De *plaatselijke* betrekking is tweeërlei: 1. drukt zij eene *beweging* nit; 2. geeft zij eene *betrekking* te kennen, onverschillig of daarbij rust of beweging plaats vindt.

Aan geeft eene *aanraking* te kennen.

Naar duidt eene beweging *ergens heen*, eene *richting* aan. *Van* is 't tegenovergestelde van *naar* en geeft *verwijdering* te kennen.

Tot duidt aan, dat de beweging de *grenzen* van een voorwerp bereikt.

Door verdeelt de ruimte in *tweeën*. *Over* geeft eene beweging te kennen, *op* of *boven* de oppervlakte. *Uit* duidt eene beweging aan, waarbij 't *innenste* van het voorwerp verlaten wordt. *Te* is eene zuivere *plaatsbepaling*. *Op* duidt aan dat de beweging plaats heeft *op* de oppervlakte van een voorwerp. *Boven* geeft te kennen dat een voorwerp zich *hooger*, — *beneden*, dat het zich *lager* dan een ander voorwerp bevindt. Wordt het lagere door het hogere *bedekt*, dan bevindt het zich *er onder*.

Voor duidt de betrekking aan van de *toegekeerde*, — *achter* die van de *afgekeerde* zijde eener zelfstandigheid. *Tegen* drukt eene beweging uit *naar* een voorwerp, — *tegenstand* biedt. *Jegens* wordt alleen *overdrachtelijk* gebruikt, en heeft eene *gunstige* beteekenis.

Tusschen beteekent van *weerszijden*, — *in* en *binnen* beteekenen geheel *ingesloten* door de *uitgebreidheid* of de *beweging* van een voorwerp. Dit voorwerp zelf beweegt zich *om* het andere.

'T tegenovergestelde van *binnen* is *buiten*.

275. De genoemde voorzetsels gebruikt men ook om den *tijd* aan te duiden.

Te duidt een *bepaald* tijdstip aan, — op wijst op een *ruimer* tijdsverloop, — *binnen* en *in* geven een *tijdkring*, — *tegen* een *naderenden* — en *bij* een *nabijzijnden* tijd te kennen; b. v. *te* drie uren, *op* dezen dag, *binnen* een jaar, *in* een maand, *tegen* den avond, *bij* achten.

Van duidt een *onbepaald* punt in eene tijdruimte aan; b. v. *van* middag — *na* duidt eene *volgorde* van tijd, — *voor* een *naderenden* tijd, — en *met* een *zelfden* tijd aan; b. v. *na* den middag, *voor* middernacht, *met* het slaan van vieren.

Over geeft een *toekomstig* verleden tijd aan; b. v. *over* drie dagen — als men van zeker tijdstip *af* rekent, dan gebruikt men *sinds* of *sedert*, en in 't *omgekeerde* geval *tot*; b. v. *sinds* gisteren, *tot* morgen. — *Om* is geheel *onbepaald* en beteekent *ongeveer*; b. v. *om* zes uren. (zoowel *voor* als *na* 6 uren).

De koppeling *vanaf* moet vermeden worden.

In uitdrukkingen: als dit boek zaldrie a vier gulden kosten, komt *a* voor als *voorzetsel van prijs* en behoeft geen toonteeken.

Wegens en *uit* mogen niet verwisseld worden. Men zegt: hij was *wegens* en niet *uit* ongesteldheid afwezig, en hij werd *uit* en niet *wegens* armoede een dief.

Omdat *tusschen* steeds *te midden van twee* aanduidt, bezige men *onder* als er van *meer* personen of zaken sprake is.

Bij personen gebruikt men *vergelijken met*, bij zaken *vergelijken bij*.

VOEGWOORDEN.

276. **Voegwoorden** (*conjuncties*) duiden den *samenhang* aan, die er bestaat tusschen verschillende zinnen of deelen van zinnen; b. v. de storm stak op en vervulde elk met schrik.

277. Meest alle voegwoorden zijn *stamwoorden*; b. v. en, dat, maar, dus, daar.

Eenige zijn *afgeleid*; b. v. behoudens, verder, anders.

Samengesteld zijn: tenzij, bovendien, alhoewel, weshalve, nogtans.

278. De voegwoorden brengt men tot twee hoofdsor- ten: *nevenschikkende* en *onderschikkende*. Zie voor deze en de volgende §§ de Zinsontleding 27.

279. **Nevenschikkende** verbinden enkele woorden of hoofdzinnen aan elkander.

280. **Onderschikkende** verbinden bijzinnen met hoofdzinnen.

281. De **nevenschikkende** voegwoorden verdeelt men in:

1. *aaneenschakelende*; b. v. *en, ook, alsmede, mitsgaders, benevens*.

2. *tegenstellende*; b. v. *maar, doch, echter, evenwel, desniettegenstaande, integendeel*.

282. De **onderschikkende** splitst men in:

1. *plaatsbepalende*; b. v. *waar, waarheen*.

2. *tijdbepalende*; b. v. *toen, sedert, nadat*.

3. *besluitende*; b. v. *dus, derhalve*.

4. *vergelijkende*; b. v. *als, gelijk, evenals, dan*.

5. *voorwaardelijke*; b. v. *zoo, mits, indien, bijaldien*.

6. *redengevende*; b. v. *want, vermits, omdat, dewijl*.

7. *toestemmende*; b. v. *hoewel, ofschoon, of, hoezeer*.
Sommige voegwoorden behooren nu eens tot deze, dan weder tot gene soort. De zin, waarin zij voorkomen, bepaalt de soort.

Bijwoorden kunnen door achtervoeging van *dat* tot *voegwoorden* gemaakt worden.

283. De voegwoorden *tenzij, ten ware* zijn ontstaan uit *het* en *zij, het* en *ware*, dat beteekent; *het zij niet, het ware niet*.

En heette vroeger *ni, (ne)* dat nog in *niets* en *nimmer* voorkomt, en daarin de *ontkenning* uitdrukt.

Wen wordt weleens in plaats van *wanneer* gebezigd.

Nog komt voor in *bevestigende, noch* in *ontkennende* zinnen.

Toch als tegenstellend voegwoord gebruikt, beteekent *evenwel*, — *doch* beduidt in dien zin *maar*.

Dewijl en *terwijl* mogen niet verwisseld worden; *dewijl* is een *redengevend*, *terwijl* een *tijdbepalend* voegwoord. *Wijl* is eene verkorting van *dewijl*.

Opdat en *omdat* verwisselen men evenmin: *opdat* beteekent *ten einde*, — *omdat* beteekent *dewijl*.

Toen drukt een *bepaalden* tijd uit, *als* en *wanneer* geven een *onbepaalden* tijd te kennen.

Ofschoon en *schoon*, *althoewel* en *hoewel*, *alsof* en *of* mogen elkander vervangen.

In: als het ware staat *als* voor *alsof*.

En luidde vroeger *ende*, nog over in: *opentop* voor *op ende* op, *overentover* voor: over *ende* over, *openduit* voor: op *ende* uit.

Maar duidt sterker tegenstelling aan dan *doch*.

Worden *bepalingen* door 't voegwoord *als* met een naamwoord ver-

bonden, dan kunnen die bepalingen zoowel in den 3en en 4en, als in den 1en naamval staan; al naar gelang zij bij eene *bepaling*, het *voorwerp*, of het *onderwerp* behooren; b. v. als zijn weldoener (3e nv.) is hij mij (3e nv.) dank schuldig — hij heeft haar (4e nv.) als eene zuster (4e nv.) lief. — als uw broeder (1e nv.) behartigde ik (1e nv.) uwe zaken.

TUSSCHENWERPSELS.

284. *Tusschenwerpsels* (*interjecties*) zijn *klanken* zonder bepaalde *beteekenis*. Zij worden geuit bij zekere in- of uitwendige gewaarwording. Eigenlijke *woorden* zijn het dus niet.

Men verdeelt ze in:

1. *gevoelsklanken*; b. v. och! — ach! — aau! ai! — ha! — helaas! — heisa! — hé! ei! o! — hm! — foei! — hoezee!

2. *klanknabootsingen*; b. v. pof, plomp, klets, bons, plof.

285. Andere rededeelen kunnen ook als tusschenwerpsels voorkomen; b. v. vliedt! stil! welkom!

Ja en *neen* zijn ook als tusschenwerpsels te beschouwen.

216. Sommige tusschenwerpsels hebben een derden naamval bij zich; b. v. ai mij!

II. ZINSONTLEDING en ZINSCHIEDING.

1. Een **zin** is een woord of een reeks van woorden, waardoor eene *gedachte* wordt uitgedrukt.

2. Elke zin bevat een **onderwerp**, waarvan iets gezegd wordt, en een **gezegde**, dat iets van het onderwerp zegt.

ⁱT onderwerp kan soms in 'tgezegde begrepen zijn; b. v. in de gebiedende wijzen: werk! kom! lees! — Zoo ook in uitdrukkingen als: mij dorst — er wordt gespeeld. Zulke zinnen noemt men *ineengevat* en bij de ontleding moet het onderwerp ingevoegd en dan *verzwoegen* onderwerp genoemd worden.

Als *ja* en *neen* in de plaats komen van eene geheele gedachte, dan heeten ze *onontwikkelde zinnen*; b. v. hebt gij gewaandeld? — *Ja*.

3. Een zin is *enkelvoudig* of *samengesteld*.

4. Een zin is *enkelvoudig* als er slechts één onderwerp en één gezegde in voorkomen; b. v. de koning regeert.

5. Een zin wordt tot de *enkeltvoudige* gerekend :

1. als bij 't *onderwerp* meer dan één *gezegde* komt ; b. v. deze jongen *schrijft* en *reken*t.

2. als bij 't *gezegde* meer dan één *onderwerp* behoort : b. v. de jongen en het meisje *rekenen*.

3. als bij twee onderwerpen twee of meer gezegden behooren ; b. v. de jongen en het meisje *schrijven* en *rekenen*.

In deze zinnen wordt onderwerp en gezegde *vermenigvuldigd* onderwerp, *vermenigvuldigd* gezegde genoemd.

De volzinnen zelven heeten *enkeltvoudige* zinnen met **nevenschikte** bestanddeelen.

Zien de beide onderwerpen op denzelfden persoon, dan heet men ze *dubbel* onderwerp ; b. v. mijn *leermeester* en *voogd* is naar A. *vertrokken*.

6. 'T *onderwerp* kan bestaan :

1. uit een *zelfst. naamw.* ; b. v. *Karel de Groote* stierf in 814.

2. uit een *voornaamwoord* ; b. v. *hij* schreef eene fraaie haud.

3. uit een *werkwoord* in de *onbepaalde wijs* ; b. v. *werken* is de ziel van 't leven ; *te leven* is zoet.

7. 'T *gezegde* kan bestaan :

1. uit een *vorm* van een *werkwoord* ; b. v. de leerling *ontleedt*.

2. uit *werkwoorden* in de *onbepaalde wijs*, die samen één begrip vormen ; b. v. ik *zal* thans mijn les eerst *kunnen leeren*.

3. uit een *zelfstandig* en *bijvoeglijk naamwoord*, een *telwoord*, *voornaamwoord*, *werkwoord* en *bijwoord* met een der *zelfstandige werkwoorden* verbonden ; b. v. *tijd is geld* ; *hij is schuldig* ; zij waren *velen*, de prijs is *mijn*, het kind *schijnt* te slapen, de man was *ziek*.

Soms wordt slechts een dezer werkwoorden genoemd en het

overige deel van het gezegde verzwegen ; b. v. *hij is pas twintig jaar*, voor : *hij is pas twintig jaar oud*.

4. uit een *zelfstandig naamwoord* zoo nauw met een werkwoord verbonden, dat beide door een enkel werkwoord kunnen vervaagen worden ; b. v. *hij deed een val* — *hij viel*.

5. uit de werkwoorden *zijn*, *heeten*, *blijven*, *werken*, *schijnen*, *lijken*.

8. Komt *zijn* als *volledig* gezegde voor, dan beteekent het : *bevinden*, *voorstellen*, *beteekenen*, *bestaan*, *voorraallen*.

Heeten beteekent als zoodanig *een naam geven*.

Blijven duidt in dit geval aan : *standhouden*, *vertoeven*, *survellen*, *overblijven*, *schipbreuk lijden*.

Worden is *volledig* gezegde als 't *ontstaan* ; *schijnen*, als 't *lichtgeven* en *lijken* als 't *aangenaam zijn* beteekent.

9. 'T persoonlijk voornaamw. *het* is in sommige zinnen 't onderwerp, of een deel van 't gezegde.

Het is 't onderwerp als 't in de plaats komt van een *gedachten* zin; b. v. *het* is mijn broeder. — Hier staat *het* in plaats van den zin: wat gij ziet is mijn broeder.

Het maakt een deel van 't gezegde uit, als 't in de plaats komt van een *zelfst* of *bijvoeglijk* naamwoord, dat een deel van 't gezegde is; b. v. ik ben *het*, voor: ik ben uw broeder, ik ben *schuldig*.

10. *Het* kan ook als **plaatsvervanger** van het onderwerp voorkomen

1. bij *onpersoonlijke* werkwoorden; b. v. *het* regent, *het* ontbreekt hem aan moed, *het* is vier uren, mij smart *het*.

2. bij 't werkwoord *zijn*; b. v. den 25. December is *het* Kerstt'jd.

Het noemt men in deze zinnen *grammatisch* onderwerp (onderwerp van den *vorm*), terwijl de woorden *regen*, *moed*, *uur*, *smart* de *werkelijke* (*logische*) onderwerpen zijn, 'tgeen blijkt uit de omzetting: *regen* is, *moed* ontbreekt hem, *de vierde ure* is, *smart* is in mij.

11. Als bestanddeelen van den zin kunnen nog **bepalingen** voorkomen, die tot omschrijving van onderwerp of gezegde dienen; b. v. de *verloren* zoon keerde *berouwvol* naar *zijn* vader terug.

Een zin, waarin bepalingen voorkomen, wordt **bepaalde** zin genoemd.

Het onderwerp en het gezegde, waarbij bepalingen komen, heet **uitgebreid** onderwerp en **uitgebreid** gezegde.

12. Als **bepaling** van het onderwerp kan voorkomen:

1. een *bijvoeglijk* naamwoord; b. v. de deur wordt *groen* geverfd.

2. een *voornaamwoord*; b. v. *mijn* boek is pas opengesneden.

3. een *bijvoeglijk* naamwoord met een *voornaamwoord*; b. v. *deze arme* man is ongelukkig.

4. een *telwoord*; b. v. *veel* menschen zijn in de kerk.

5. een *zelfstandig* naamwoord met een *voorzetsel*; b. v. de zoon van den tuinman snoeit de boomen.

6. een *zelfstandig* naamwoord in den *tweeden* naamval; b. v. de meid des dokters kwam mij reeds tegen.

7. een *bijwoord*; God *hierboven* is rechtvaardig.

13. Als **bepaling** van 't **gezegde** kan voorkomen :

1. een *bijwoord*; b. v. hij schrijft *mooi*.
2. een *zelfstandig naamwoord* met een *voorzetsel*; b. v. Willem I werd te Delft vermoord.
3. een *voornaamwoord* met een *voorzetsel*; b. v. naast mij woont een onderwijzer.
4. een *bijwoord*, als *bepaling* van een *deel* van 't *gezegde*; b. v. die weg is *uitnemend* schoon.

14. Eene *bepaling*, die bij een *bedrijvend werkwoord* behoort en *aanduidt*, dat zij de *werking ondergaat*, heet *bepaling* van *voorwerp*, korter: **voorwerp**.

15. De *zinnen* verdeelt men in **bevestigende** en **ontkennende**.

16. Een *zin* is **bevestigend**, als 't *gezegde* aan 't *onderwerp* wordt *toegekend*; b. v. Mozes was de *wetgever* der *Israelieten*.

17. Een *zin* is **ontkennend**, als 't *gezegde* aan 't *onderwerp* wordt *ontzegd*; b. v. hij heeft dezen dag niet *gewandeld*.

De *ontkenning* wordt *aangeduid* door de woorden *nergens*, *niet*, *niets*, *nimmer*, *nooit*, *geen*, *geenzins*.

18. Naar de *beteekenis* onderscheidt men de *zinnen* in **eigenschaps-** en **bestaanszinnen**.

19. In de **eigenschapszinnen** wordt eene *hoedanigheid* of *verrichting* aan 't *onderwerp* *toegekend*; b. v. Lodewijk Filips was de laatste *koning* der *Franschen*; Piet-Hein *veroverde* de *zilvervloot*.

20. De **bestaanszinnen** duiden alleen 't *bestaan* der *voorwerpen* aan; b. v. Het is *winter* — er wordt *gedanst*.

21. Men spreekt ook van *vragende*, *wenshende* en *gebiedende* *zinnen* — van *stellige*, *noodwendige* en *twijfelachtige* *zinnen*.

22. **Vragende** *zinnen* drukken eene *vraag* uit; b. v. Hoe oud zijt gij? **Wenshende** *zinnen* geven een *wensch*; b. v. Leefde mijn vader nog! en **Gebiedende** *zinnen* een *gebod*, eene *vermaning* te kennen; b. v. Gedraag u goed, Doe uw werk.

23. Een **stellige** zin stelt iets als *werkelijk* voor; b. v. Hij komt altijd te laat.

Noodwendige zinnen drukken een oordeel uit, aan welks waarschijnlijkheid niet te twijfelen valt; het gezegde wordt gevormd door de *onbepaalde* wijs en het werkwoord *moeten*; b. v. Iemand die zoo ijverig is, *moet* het goed *gaan*.

Twijfelachtige zinnen stellen iets als *mogelijk*, als *onzeker* voor door middel der werkwoorden *mogen*, *moeten*, *zullen*, *kunnen*; b. v. hij *kan* het wel gedaan hebben.

24. Een zin is **onvolledig** als 't *werkwoord* of 't *werkwoordelijk* deel van het gezegde ontbreekt; b. v. Zij aan 'trekenen! Een klein vischje, een zoet vischje.

25. Een **samengestelde** zin bestaat uit twee of meer enkelvoudige zinnen, welke tot één geheel verbonden zijn.

26. De *samengestelde* zinnen worden verdeeld in zinnen met *nevenschikkende* en met *onderschikkende* zinsverbinding.

27. Twee of meer zinnen zijn **nevengeschiedt**, als zij van elkander niet afhangen en de verbinding plaats heeft door een *voegwoord* of *bijwoord*; b. v. Met arbeid en geduld knaagt een muis een kabeltouw door, en een gestadige drop holt den hardsten steen uit; — *eerst* zullen wij leeren, *daarna* gaan we spelen; — *deels* is het mij tot blijdschap, *deels* tot droefheid; — op regen volgt zonneshijn, zoo volgt op lijden ook verblijden, — *hetzij* wij leven, *hetzij* wij sterven, wij zijn des Heeren. Armoede verschijnt wel aan de deur van den werkzame, *maar* zij komt er niet binnen. — Wantrouw den vleier, *want* menigeen is door vleierij bedorven. Zie voorts § 281.

28. **Nevengeschiedte** zinnen kunnen tot één zin *samengetrokken* worden:

1. als zij hetzelfde *onderwerp* hebben; b. v. *Deze jongen* heeft vlijtig gewerkt en krijgt daarom eene belooning.

2. als zij hetzelfde *gezegde* gemeen hebben; b. v. in 't verleden ligt het heden, in het nu wat worden zal.

3. als zij eene *bepaling* gemeen hebben; b. v. In den zomer worden de vruchten rijp, en samelt de landman *zijn* koren in.

29. **Onderschikkende** zinsverbinding heeft plaats, als in een samengestelden zin, de eene zin tot verklaring van den anderen dient.

30. De zin, die bepaald wordt, heet *hoofdzin*, de bepaling zelve *bijzin* of *afhankelijke* zin.

De *nevengeschikte* zin volgt steeds op die, waarmee hij verbonden is. De *ondergeschikte* zin volgt den hoofdzin (*nazin*), gaat dien *vooraf*, (*voórzin*) of wordt door dezen *ingestoten* (*tusschenzin*). Is de hoofdzin zelf weer samengesteld, dan gaat de bijzin *vooraf*.

In den onafhankelijken zin gaat het gezegde de bepalingen *vooraf*, in den bijzin staat het *achter aan*.

31. De *bijzinnen* onderscheidt men in *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke* zinnen.

32. **Zelfstandige** bijzinnen komen in de plaats van een *zelfst. naamw.* Deze verbinding komt tot stand door het voegwoord *dat*, en de vraagwoorden *wie*, *wat*, *waar-aan*, *hoedanig*; b. v. *Dat* gij zoo gelukkig geslaagd zijt, doet mij genoegen; ik weet, *waarvan* gij bericht wordt.

33. De **zelfstandige** zinnen verdeelt men weer in

1. **onderwerpszinnen**, als de bijzin 't *ondervoerp* van den hoofdzin uitmaakt; b. v. dat hij gekomen, is verheugt mij.

2. **voorwerpszinnen**, als de bijzin 't *voorwerp* van den hoofdzin is; b. v. ik heb gehoord, *dat* gij u w plicht betracht.

3. **aanvullingszinnen**, die tot *bepaling* van 't gezegde in den hoofdzin dienen; b. v. Hij blijft, al wat Hij is, in alle eeuwigheid.

In den regel staat de onderwerpszin voor den hoofdzin; — de voorwerpszin komt achter 't vervoegde werkwoord, maar mag de onbepaalde wijs of 't deelwoord *voorafgaan*.

De aanvullingszin volgt onmiddellijk op 't bepaalde woord.

34. **Bijvoeglijke** zinnen bekleeden de plaats van een *bijvoeglijk* naamw.; deze verbinding geschiedt door middel van de *betrekkelijke* voornaamw. en de *voornaamwoordelijke* bijwoorden *waarmee*, *waarin*, *waar*; b. v. een kind, *dat* zijne ouders eert, wordt overal bemind.

35. **Bijwoordelijke** zinnen vervullen de plaats van een *bijwoord*. De verbinding met den hoofdzin komt tot stand door de *voegwoorden*, genoemd in § 282 onder 1 en 2.

VOORBEELD VAN ONTLEDING.

I. Zinsontleding.

„Deze jongen, die zeer goed heeft opgepast, krijgt een prijs.”
Samengestelde zin, die bestaat uit een hoofdzin en een ondergeschikten
bijvoeglijken zin.

„Deze jongen krijgt een prijs.” Bepaalde, bevestigende, enkelvoudige
eigenschapszin. — Hoofdzin.

„die zeer goed heeft opgepast.” Bepaalde, bevestigende, enkelvoudige
bijvoeglijke eigenschapszin.

„Deze jongen, die zeer goed heeft opgepast.” Uitgebreid onderwerp.
„krijgt een prijs.” Uitgebreid gezegde.

a. Nadere ontleding van den hoofdzin.

Deze jongen	uitgebreid onderwerp.
deze	bepaling van <i>jongen</i> .
krijgt een prijs	uitgebreid gezegde.
krijgt.	gezegde.
een prijs	bepaling van <i>krijgt</i> , lijdend voorwerp.

b. Nadere ontleding van den afhankelijkken zin.

die	onderwerp.
zeer goed heeft opgepast	uitgebreid gezegde.
heeft opgepast	gezegde.
zeer goed	bepaling van <i>heeft opgepast</i> .
zeer	bepaling van <i>goed</i> .

II. Woordontleding.

Deze	Aanwijzend voornaamwoord	} manl. enk. 1 naamval
jongen	zelfst. naamw. soortnaam.	
die	Betrekl. voornaamwoord.	} manlijk enkelvoud 1 naamval
zeer	Bijwoord van graad.	
goed	Bijwoord van hoedanigheid.	} Bedrijvend, gelijkvloeiend, regelmatig, samengesteld werkwoord, aant. wijs, volmaakt verleden tijd, 3 persoon enkelvoud.
heeft	Hulpw. van den verleden tijd	
opgepast	Verl. deelwoord van <i>opgepast</i>	
krijgt.	} Bedrijvend, ongelijkvloeiend, regelmatig, persoonlijk, werkwoord; aantoonende wijs, tegenwoordigen tijd, 3 persoon enkelvoud.	
een		
prijs	Zelfst. naamw., soortnaam.	} manl. enkelvoud 4 naamval.

36. De **punctuatie** of **interpunctie** leert de zinnen of deelen van zinnen door *teekens* scheiden, om daardoor hunne onderlinge betrekking voor te stellen.

37. Deze teekens verdeelt men in *scheiteekens* en *zin-teekens*.

38. De **scheiteekens** zijn: *punt*, *komma*, *komma-punt*, *dubbel-punt*, *gedachtestreep* en *beletselteeken*.

39. . De **punt** wordt geplaatst:

1. aan het *einde* van den zin, onverschillig of deze *volledig*, *onontwikkeld* of *onvolledig* is; b. v. Zonder orde is er geen geluk. Gaat gij vandaag nog wandelen? Neen. — De boot aan wal gebracht.

2. na *opschriften* en *titels*; b. v. Nederlandsche Spraakkunst.

3. als *verkortingssteeken*; b. v. Z. N. W. (zelfst. naamw.) — De Heer A.

40. , De **komma** wordt geplaatst:

1. in *enkelvoudige* zinnen met *nevengeschikte* ziendeelen, als *ze* niet door *en* verbonden zijn; b. v. de kinderen lezen, schrijven en rekenen.

2. als 't voegwoord **en** *herhaald* wordt voor elk der nevengeschikte deelen en men met *nadruk* spreekt; b. v. hij heeft *en* huis, *en* hof, *en* goed bij dien ramp verloren.

3. in zinnen door de voegwoorden *zoo* — *als*, *deels* — *deels*, *noch* — *noch* gescheiden; b. v. in zijn huizen, *zoo* in het nieuw gebouwde, *als* in het vroeger door hem bewoonde, heerschte de beste orde.

4. na elke *tusschenzin*, die met een *betrekkelijk* voornaamw. begint; b. v. ik geloof dat Willem, die naast mij zit, een goed teekenaar zal worden.

5. voor en na elke *bijstelling*, en elke *aanspreking* vooraan of in 't midden van den zin; b. v. Alexander de Groete, koning van Macedonië, veroverde het Perzische rijk. — Jan, wecs oplettend!

41. ; De **komma-punt** wordt geplaatst:

1. in *samengestelde* zinnen van grooten omvang, tusschen de beide deelen; b. v. Niet om te verwoesten komen wij, maar om op te bouwen; om orde en rust te herstellen.

2. tusschen twee zinnen voor de voegwoorden: *anders*, *daarom*, *daarentegen*, *dus*, *intusschen*, *maar*, *nogtans*, *slechts*, *veeleer* e. a.

3. ter *vervanging* van het *vraag-* en *uitroepsteeken*, wanneer deze achter twee of meer elkaar opvolgende zinnen zouden moeten staan.

42. : De **dubbelpunt** wordt geplaatst:

1. om in een samengestelden zin het *voorzindeel* van het *narin-deel* te scheiden.

2. na eene *opsomming*; b. v. hij heeft te koop: boeken, leien, griffen.

3. vóór de *aanhaling* der woorden van een ander; b. v. Willem I bad stervend nog: „Mijn God, ontferm u over mij en over dit arme volk!”

4. na de woorden: *als, dat is, te weten.*

5. voor zinnen, die eene *verklaring* van het voorafgaande te kennen geven.

43. — De **gedachtestreep** plaatst men:

1. als de gelachte na het onmiddelijk voorafgegene, eene verrassende wending neemt; b. v. 'kverwijt u niets, maar — vlied mij.

2. vóór woorden, waarop men de aandacht des lezers in 't bijzonder wil vestigen.

44. 'T **beletselsteeken** wordt gebruikt, wanneer men een zin niet voltooit, maar in 't midden daarvan ophoudt.

45. De **zinteeke**n zijn: het *vraagsteeken* en *uitroepsteeken*.

46. ? 'T **vraagsteeken** staat achter elke *rechtstreeksche vraag*; b. v. Hoeveel? Waar woont gij?

47. ! 'T **uitroepsteeken** wordt geplaatst:

1. achter een *tusschenwerpsel*, b. v. Ach!

2. na *aansprekingen*; b. v. Mannen! daar is bestevaar, die komt ons helpen.

3. na elken vorm, die een *wensch*, eene *bede* uitdrukt; b. v. Kwame hij foch! — Ontferm u onzer!

48. Behalve de genoemde teekens komen nog voor:

*Koppelsteeken, afbrekingsteeken, tusschenstellingsteekens, aanhalingsteeken, klemtoonteeke*n, *weglatingsteeken, samentrelikingssteeken, deelsteeken* en *paragraaf*.

49. - 'T **koppelsteeken** wordt geplaatst:

1. in samenstellingen; waarvan het eerste lid of beide leden *aardrijkskuadige* eigennamen zijn; b. v. Mont-Blanc, Donau-Mainkanaal.

2. in samengestelde *persoonstitels*, waarvan *een* lid of *beide* leden *bastaardwoorden* zijn; b. v. *luitenant-kolonel*.

3. in *aardrijkskundige* namen, waarvan het eerste lid een *bijvoeglijk naamwoord* of *bijwoord*, en het laatste een *eigenaam* is; b. v. *Oost-Indië*, *Nieuw-Holland*.

4. na een bijvoegl. naamw., dat alleen *betrekking* heeft op het eerste lid van een *samengesteld zelfst. naamwoord*; b. v. *zijden-kousenwever*.

5. achter het eerste lid van een *samengesteld woord*, dat met het daaropvolgende het laatste lid *gemeen* heeft; b. v. *Hij heeft rooden zwartkrijt te koop*.

50. - Het **afbrekingsteeken** duidt aan, dat een of meer lettergrepen op den volgenden regel staan.

51. () [] Het **tusschenstellingsteeken** dient om enkele woorden of zinnen, die niet rechtstreeks tot den hoofdzin behooren, af te zonderen; b. v. *de zelfst. naamw. (substantieven)* zijn namen van *zelftandigheden*.

52. „” De **aanhalingsteekens** dienen om de woorden aan te duiden, die door iemand *gesproken* of aan een *geschrift* ontleend zijn, en in den tekst worden ingevoegd. Men plaatst ze bij 't *begin* eener *aanhaling* aan den voet, bij 't *einde* aan 't hoofd der letters; b. v. „*Oud zijt gij, o Wulferd! en grijs is uw schedel*”, dus sprak enz.

53. ‘ ‘ 'T **klemtoonteken** plaatst men op den *klinker* eener lettergreep, waarop de *nadruk* moet vallen; b. v. **één** onzer vrienden.

54. ’ 'T **weglatingsteeken** wordt gebruikt om aan te duiden dat *een* of *meer* letters van een woord zijn *weggelaten*; b. v. 't voor het, een' voor eenen.

55. ^ 'T **samentrekkingsteeken** plaatst men om aan te duiden dat *twee* lettergrepen, die men zelden ziet *samengetrokken* hier *vereinigd* zijn; b. v. *aârs* voor *anders*.

56. •• 'T **deelteeken** dient om 't *ineenvloeien* der klanken te voorkomen; b. v. *geëischt*, *drieërlei*.

57. (*) De **noot** dient tot *verklaring* en wordt onder aan de bladzijde geplaatst.

58. § Paragraaf of afdeelingsteeken plaatst men, voorzien van een cijfer, aan 't hoofd van de verschillende deelen van een werk.

59. Men schrijft met eene **hoofdletter**:

1. 'teerste woord van een zin.
2. 'teerste woord van eene *aanhaling*; b. v. Salomo zeide: „Een goede naam is beter dan olie.”
3. 'teerste woord van elken *dichtregel*.
4. *eigennamen* en *volksnamen*; b. v. Joost Van den Vondel, West-Europa, Engelschen, Nederlanders.
5. *bijvoegl. naamw.* van *eigennamen* afgeleid; b. v. Middelnederlandsch, Oostindisch.
6. de namen van *maanden*, *dagen* en *feesten*; b. v. Juni, Dinsdag, Kerstmis.
7. de namen van 't *Oppervezen*; b. v. God.
8. de *persoonlijke*, *bezittelijke* en *betrekkelijke* *voornaamwoorden* die in de plaats van den naam van 't *Oppervezen* komen; b. v. *God* is onze Vader, *Hij* bemint ons als *Zijne* kinderen.
9. de *titels*, *opschriften* en *verkortingen*; b. v. Felix-Meritus
Z. M. (Zijne Majesteit) — d. i. (dat is) — t. w. (te weten) —
D. A. De Bruyn.

a
e:
el,
el-
i,
len
od
as

